КИЇВ
KYIW

журнал
літератури, науки, мистецтва,
критики і суспільного життя

БІБЛІОТЕКА
А. РАСКАЛЬЧУКА

1

СІЧЕНЬ
ЛЮТИЙ

1960

JANUARY
FEBRUARY

diasporiana.org.ua

KYIW

UKRAINIAN
LITERARY AND ART MAGAZINE

Published Bi-Monthly
Publisher and Editor B. Romanenchuk, Ph.D.
Subscription: $4.00 per year.
Single copy: $0.70.

838 N. 7th St.
Philadelphia 23, Pa.
Tel. WA 2-1699

Entered as second class matter at the Post Office at Philadelphia, Pa.

No. 1 (58) JANUARY-FEBRUARY, 1960 Vol. XI.

ЗМІСТ

1. С. Скляренко / Хрещення Малуші 1
2. Б. Курилас/Паризький собор, вірш 7
3. Р. Климкевич/Ґ. Містраль 8
4. Ґ. Містраль/Будяк 10
   — Сумна мати, Пісня 11
5. В. Біляїв/С. Квазімодо 12
6. С. Квазімодо / Перед портретом, Лист до матері 13
   — Сніг, На вітах верб 14
7. М. Островерха/З циклю „Наборзі“ 15
8. О. Тарнавський/Ідилія зруйнована 16
   — Фонтани в порожнечі, Рутина 17
9. Арчибалд Мек-Ліш/Люди 18
10. Е. Е. Каммінґс/Я є мала церковця 18
11. Мікель Анджело Буонаротті/Молитва 19
12. Альфонсо II/Пісня 19
13. К. Й. Л. Альмквіст/Божий меч .. 19
14. О. Мак/‚Конотоп‘ під мікроскопом 20
15. В. Чапленко/Сучасний стан русифікації 30
16. Матеріяли до „Словника літератури“... 36
17. На мовні теми 38
18. Огляди й рецензії:
    В. Дорошенко/Питання Шевченкознавства 40
    —/Спогади про Шевченка 42
    —/Є. П. Кирилюк, Т. Г. Шевченко 44
    І. К-ий/О. Воропай. Звичаї нашого народу 45
    Н. Іщук-Пазуняк/І. Савицька. Незабудьки 46
    П. Ковалів/Yar Slavutych. Conversational... 47

Пресфонд у 10-тиліття „Києва“

Я. і М. Ченстух, Філядельфія	10.00	Д. Кришталович, Вудбайн	1.00
Д-р В. Білинський, Вайтмавт	5.00	Л. Одежинська, Філядельфія	1.00
О. Смаль, Нюарк	3.80	Л. Калашнюк, Кемден	1.00
Г. Домашовец, Гартфорд	2.00	Гр. Швайковський, Н. Й.	1.00
В. Кушмелин, Торонто	2.00	В. Білинський, Вашінґтон	1.00
Н. Пінковський, Бруклин	2.00	А. Гучківський, Цюрих, Швайцарія	1.00
Д. Хомань, Вінніпеґ	1.50	Д-р Я. Хмілевський, Генритон	1.00
Д-р Б. Филипчак, Пасейк	1.20	З. Стефанів, Нюарк	1.00
Д-р Р. Лисяк, Тілс	1.00		

Всім жертводавцям складаємо щиру подяку і просимо інших підтримати своїми датками наш журнал.

Статті підписані справжнім прізвищем або відомим псевдонімом, чи ініціялами не завжди висловлюють погляди редакції. За підписані статті відповідають їх автори.

Передруки і переклади за згодою редакції і поданням джерела.

Printed by "AMERICA", 817 N. Franklin Street, Philadelphia 23, Pa.

КИЇВ

ЖУРНАЛ
ЛІТЕРАТУРИ, НАУКИ, МИСТЕЦТВА,
КРИТИКИ І СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Виходить що два місяці

Видає й редагує Б. Романенчук

Ч. 1 (58) СІЧЕНЬ-ЛЮТИЙ, 1960 РІК XI.

Семен Скляренко / **ХРЕЩЕННЯ МАЛУШІ**

(Уривок з роману „Святослав")

Під цим заголовком, якого немає в оригіналі, даємо цікавий уривок незвичайного, як на підсовєтську літературу, історичного роману з життя князя Святослава Завойовника. Дія уривка відбувається після того, як Святослав виряжає сина свого (і Малушиного) Володимира, званого потім Великим, на княжий престіл у Новгороді, найвіддаленішій на північ провінції староукраїнської (руської)) імперії. По відїзді сина Малуша, яка багато витєрпіла, не бачить цілі життя і стоїть над берегом пропасти. Рятують її від резиґнації, а то й самогубства, перші християни, наші предки.

* * *

Малуша бачила, як князь Святослав і воєводи його сіли на коней, що давно вже були засідлані, і швидко рушили на Гору. Вони проїхали так близько від Малуші! Слідом за князем від Почайни пішли всі люди — хто на Подол, хто в передграддя.

Але Малуша не пішла з берега Почайни. Одна-однісінька сіла вона на високій кручі і все дивилась, дивилась, як у голубій далині мають білі вітрила на лодіях новгородців. Їй хотілось, щоб ці вітрила не зникали довго-довго.

І в мислях своїх у ці хвилини жінка в темному одязі, що сиділа на кручі над Почайною, бажала синові щастя, сили, здоров'я.

Але прийшов час, коли вітрила почали танути в голубій імлі. Вона бачила їх — і не бачила. Хвилину їй здавалось, що вітрила знову замаячили в далині, але пильніше, до болю в очах придивившись, бачила вона, що то вже не вітрила, а білі крила птахів, що застигають на місці і раптом падають униз. Вона заздрила цим птахам — їм так легко полетіти понад Дніпром, наздогнати лодії і кружляти, кружляти з легким криком над ними, летіти й летіти за князем . . .

Так і зникли лодії в голубій імлі.

* * *

Не тільки далина сховала лодії в своїй імлі. Ніч ішла зі сходу, обгорнула поле за Дніпром, насунула на Почайну, прикривала поволі Подол, Гору. В сутінках цієї ночі зникла біля Дніпра також і самітна постать на білих пісках над Почайною.

Вона, нарешті, одірвалась поглядом від далекого обрію, де раптом усе потемніло, й розгублено, боязко поглянула навкруг.

БІБЛІОТЕКА
ОФАСКАЛЬЧУКА

Ніч, о, як злякалась тепер Малуша ночі, що насувала від сходу. Їй здалося, що ця ніч загрожує їй.

Вона усі літа жила в Будутині. Була б зараз там, — то могла б жити й далі. Та пізно було згадувати.

І Малуша не шкодувала, що залишила Будутин. Того, що вона побачила в Києві, було досить, щоб залишити село. Заради цього варто було не тільки залишити Будутин. Коли б треба було віддати все життя — Малуша і його б не пошкодувала.

Тепер вона була щаслива. Як часом мало треба людині, щоб вона відчула себе щасливою! Одному для цього треба золота, другому — землі, третьому любови... Після багатьох літ, після безкінечних мрій, після такого важкого й небезпечного шляху, після всього, що, здавалося, несила було б витримати найдужчій людині — Малуша на мить, — і це справді була єдина мить! — побачила свою мрію — Святослава, побачила надію — Володимира. І це для неї було вершиною того щастя, про яке вона мріяла, заради якого страждала, до якого так довго добивалась.

Але вічного щастя немає. Тіло Малуші ще здригалось від радісного хвилювання, серце її ще швидко билось після бажаної, але важкої зустрічі, в очах її ще стояли Святослав і Володимир, а проте вона відчула, що щастя її тепер скінчилось назавжди, навіки.

І перед Малушею виникло питання: а як же далі бути? Куди їй піти, де шукати притулку?

Іти до Давида? І смерд, і його дружина радо приймуть її, вона переночує в них ще ніч, ще залишиться на день, на другу ніч... Але чи рятує це Малушу? Що робити далі? Почнеться осінь, зима. І зараз шматок хліба такий дорогий для Давида, а тоді ж він буде ще дорожчий. У нього просто не буде цього шматка. Ні, до убогого смерда краще не йти.

Може, піти до Любеча? Адже там, напевне, ще живі батько, мати, вони приймуть її в рідну хату, дадуть шматок хліба. Та Малуша й не проситиме цього шматка хліба, власними руками вона зуміє заробити і заробить його.

„Ні! — подумала Малуша. — Якщо вже я стільки літ не була там, то зараз і поготів туди пізно ходити. З чим я прийду до батька, матері, що принесу їм — сором та ганьбу? Адже, крий Боже, хто дізнається, що зі мною сталось, хто повірить, що я — мати князя Володимира?!"

І ще подумала Малуша про богів. Вона не могла не думати про них. Адже все, що є в світі, підпорядковане богам. Від богів приходить людина, до богів відходить. Боги керують всім добром на землі, злі боги посилають на людей все й лихе... Це боги принесли Малуші щастя, вони ж і забрали його в неї.

„Боги! — вирвалося у Малуші. — Так урятуйте, урятуйте ж мене!"

Але і боги на небі, і всі боги на землі мовчали, — їм не було діла до Малуші.

А хіба вона не зверталась до них раніше? О, скільки разів ще тоді, коли була Малуша на Горі, — а особливо пізніше, коли доля закинула її в Будутин, — скільки разів зверталась вона до богів, просила їх, благала.

Вона зверталась до Перуна, до Дажбога, до Лади, до пращурів, лісовиків, домовиків, вона просила їх допомогти, дати їй краплину щастя. І зараз маленька постать богині Рожениці була з нею.

Але боги не допомогли, вони весь час мовчали, і зараз мовчать, не хочуть допомогти Малуші. Втім, чи й можуть вони стати у пригоді? Що може Перун, чи Дажбог, чи Лада, чи Рожениця зробити для Малуші?

Просторий і чудовий світ, коли ти можеш дивитись і милуватись небом і землею, квітами й заходом сонця. Та який тісний і темний світ, якщо в тебе нікого в ньому немає, коли ти тільки піщинка на березі, порошинка, яку несе

серед хмари куряви вітер. Малуша була тільки піщинкою, порошинкою в цьому великому світі.

І здавалося Малуші, що в неї є тільки один кінець. Кругом — ніч, з-за Дніпра налітає холодний різкий вітер, біля ніг її сердито вирує чорна вода... Одна мить — кинутись у прірву, чорну воду . . . і все буде закінчено. Нікому не потрібна Малуша, і самій їй більш нічого не треба на світі. Вона ступила ближче до води і відчула, як невблаганно тягне її до себе чорна прірва, кличе її . . .

Але що це? Серед ночі, десь далеко-далеко, зазвучав спів. Співала не одна людина. Багато голосів тягли мелодію: сумну, як ця ніч, одноманітну, як небо, але водночас і невідступно кличну. Що це було?

Малуша ніби прокинулась. Спів серед ночі? Хто може співати в цю страхітливу годину, чому пісня так владно торкнулась її душі, чому ця пісня так кличе її? Куди, куди ти йдеш, Малушо?!

Та вона вже відступила від води. Ось ноги її, вгрузаючи в сипучий пісок, ступили раз і другий берегом Почайни. Витягнувши вперед руки, нібито боячись в темряві на щось наштовхнутись, вона йшла тепер уперед, туди, де лунали кличні слова пісні.

Так вона опинилась біля церкви християн над ручаєм. Про цю церкву Малуша знала ще тоді, коли працювала в княжому теремі на Горі. Кілька разів уночі вона ходила до церкви, коли її брала з собою княгиня Ольга. Тільки Малуша не замислювалась, для чого та церква. Княгиня Ольга завжди залишала Малушу в дворі біля храму, заходила ж туди сама. Помолившись, княгиня Ольга виходила з церкви, кликала Малушу, і мовчки повертались вони стежкою на Гору.

„Чому ж я зараз опинилась тут? — подумала Малуша. — Що я тут знайду?.. Але ж мене ніби хтось сюди кликав?"

Вона стояла у невеликому дворі напроти церкви, звідки линув багатоголосий одноманітний спів. Навкруг було темно, а з церкви струмував відсвіт багатьох свічок. У промінні цього сяйва Малуша побачила невідому їй жінку, що сиділа збоку, просто на траві, й робила правою рукою одноманітний рух, підносила її вгору й опускала вниз, а потім переводила від правого до лівого плеча.

Ця жінка також помітила Малушу й подивилась на неї блискучими, запаленими очима.

— Ти чого тут стоїш? — запитала жінка.

— Мене ніби хтось кликав сюди, — відповіла Малуша. — Тільки я не відаю, чого. Що тут робиться?

— Молимось, жоно, — відповіла жінка і дуже тихо додала: — християни ми.

— А про що ж ви молитесь? — поцікавилась Малуша.

Жінка, що сиділа на землі, звела погляд удалину й, ледь ворошачи спраглими своїми устами, почала:

— А ому ж молитись? На Горі боги дерев'яні, вони не поможуть. Я молилась Перунові й Дажбогові, а чоловік утоп у Дніпрі, дітей морава хворість забрала, хижу й землю мала — бояри забрали. Нема мені місця на землі, нічого в мене тепер немає.

Вона ворухнула рукою й розкрила пазуху сорочки, за якою Малуша побачила темне тіло, гострі кості, висохлі груди. А крім того Малуша помітила, що в неї між грудей висить почеплений на тоненькому мотузочку хрестик.

— Зрозуміла? — сказала жінка і враз закрила пазуху, притулила обидві руки до грудей, поглянула на церкву, у якій стало ще більше жовтих вогнів, і заговорила немов не своїм голосом:

— Хрест ношу, жоно, і за це мені Христос дасть, Він про мене не за-

буде. Господи помилуй! Господи помилуй! Господи помилуй! — заходилась вона. — Тільки Христос може, він всеблагий, він щедрий, він все дасть...

Малуші стало страшно дивитися, як жінка, вимовляючи це, тремтить всім тілом. Але в словах її про те, що Христос всеблагий, щедрий, все може й дасть, було щось звабне, була обіцянка, надія.

— Де ж дасть Христос? Коли? — швидко запитувала Малуша, помічаючи, що й у неї починає тремтіти тіло.

— Він дає тут, — одразу ж відповіла жінка, й помітно було, що вона от-от заплаче. — Я молюсь, ми молимось, Господи помилуй, Господи помилуй... А коли не тут, то там, у раю, де нема ні болісті, ні печалі, а є життя безкінечне... Господи помилуй, Господи сподоби, Господи, — творячи рукою хрест і вклоняючись до землі, проказувала вона.

— Де ж там? У якому раю? Коли не буде ні болісті, ні печалі, а життя безкінечне? — питала Малуша, і в неї вже так само, які в цієї жінки, дрижало все тіло, вона вже не могла себе стримати.

— Після смерті! На тім світі! Людина не вмирає, а народжується... Там рай, там життя безкінечне... Господи помилуй... Господи сподоби! — знову почала жінка.

Над Дніпром було темно. Темно було все навкруг, і тим звабніше й тепліше світились серед цього навколишнього мороку й пустки жовті вогні в церкві над Почайною.

І чомусь Малуша позаздрила цій жінці, що сиділа на піску поруч із нею. Вона втратила чоловіка, дітей, хижу, землю, у неї нічого немає на світі, але є щось більше — вона вірить.

А хіба не так само в Малуші? Вона давно втратила батька, матір, рідну хижу, землю, вона любила, але більше ніколи цього не буде, мала сина — і втратила... Так що ж лишається в неї на цьому світі? Нічого! Вона думала про це й раніше, але зараз прийдешнє, як чорна пустка, встало перед нею. Немає життя, життя закінчилось, ні Перун, ні Дажбог не поможе. Вірити — а в що?!..

Але ж ця жінка вірить! Ось вона сидить поруч із нею — чорна, висхла, голодна, але щасливіша від Малуші, бо є життя вічне, безкінечне, вона врятована, бо віруе...

— Господи помилуй! — вирвалось у Малуші. — Господи сподоби! Сподоби Господи!

— І хрест сотвори! Твори, твори хрест! — владно, схопивши кістлявими пальцями руку Малуші, наказувала жінка. — Твори хрест!

— Господи сподоби! — промовила Малуша і перехрестилась.

— От тобі й стало легше. Адже легше, легше?

— Легше, — відповіла Малуша, витираючи сльозу.

— То ходімо туди... — схопила жінка Малушу за руку. — Ходімо!

І Малуша відчула, що не може їй противитись, пішла за нею.

Без цієї жінки Малуша, либонь, не потрапила б до церкви. На порозі церкви, в глибині якої горіли свічки перед намальованими на дереві дивними образами, стояло багато чоловіків і жінок, а деякі схилились на колінях, — на порозі церкви Малушу зустріли два бородаті чоловіки. Вони перегородили шлях дебелими ціпками.

Жінка, що тягла за собою Малушу, зупинилась, наблизившись до бородачів, розкрила пазуху, де на мотузочку висів блискучий хрестик.

— Іди, сестро, — промовив один бородач жінці. — А це хто? — подивився він на Малушу.

— Оглашенна,* — відповіла жінка.

---

* Та, що має прийняти християнство.

Але марно запитував цей бородатий чоловік, бо інший, що стояв з другого боку дверей, одвів свій ціпок і дав Малуші дорогу.

Вона здригнулась. Щось надзвичайно знайоме було в обличчі цієї людини, на яке падав відсвіт свічок у церкві. Оцей високий, перетятий шрамом лоб, очі, уста . . . Обличчя, правда, колись було не таким. Очі згасли, сивина посікла волосся на голові, вуси й бороду, і уста були не ті. Але вона знала це раніше, знала людину . . .

— Тур, — ледь прошепотіла Малуша.

Хто знає, може, почув він це слово, може, просто зрозумів, що вона його пізнала. Але Тур схилив свою голову, одвів ціпок, промовив:

— Іди й ти, Малко!

І Малуша з легшим серцем переступила поріг, зайшла до церкви.

* * *

У церкві Іллі над ручаєм молились християни. Вони прийшли туди потай, бо в Києві, де на Горі перед Перуном цілий день горів вогонь, а внизу на Подолі увесь час клали жертви перед Волосом, ходити християнам до своєї церкви і молитись там було небезпечно.

Коли закінчилась Служба, жінка підвела Малушу до священика Григорія й залишила їх.

— Дочко, сказав священик, — я бачу, як тобі важко, знаю, як багато ти пережила, знаю, ти думаєш, що тобі й жити не варто. Адже так?

— Так, отче, — відповіла Малуша, — жити вже не варто . . .

— Бідна, заблукана душа, — співчутливо промовив священик. — Як жорстоко ти помиляєшся. Що твоє горе перед тим горем, яке довелося пережити Христові? Що твої муки перед тими, які переніс Він? Навіщо ти думаєш про минучість життя, коли воно вічне?

— Вічне життя . . . — повторила Малуша, не розуміючи, про що говорить священик.

— Так, дочко, вічне життя! — владно сказав він. — Слухай! Багато людей живе на світі, але що їхнє життя? Усі ми живемо під Богом, з Його Божої волі. Бог воліє дати одному багатство — золото й срібло, худобу й жито, іншому він не дав нічого — на те Його Божа воля. Різними Він також робить і людей — одного князем, другого воїном, третього смердом, рабом. І на це Його Божа воля . . .

Це вже знала Малуша. Новим було лише те, що все на землі робиться з волі Бога.

Коли ж священик заговорив далі, то це було нове, те, чого досі не знала Малуша.

— Але що багатство, золото, срібло, що таке князь і що смерд, якщо все це може знищити іскра вогняна, і коли всі на світі — і князі, і смерди повмирають? О, суєта-суєт світу! Чого вартий князь і смерд його, коли приходить смерть, і вони обоє поруч лягають у землю. Перед смертю всі люди рівні, смерть усіх рівняє — така воля Божа, такий наш земний кінець.

Священик показав на ікону — суворий лик.

— І Бог Христос, — говорив він, — прийшов на землю . . . Він народився тут, на землі, від такої простої жінки, раби Божої Марії, як і ти, і ця жінка Марія сподобилась того, про що не могла й мріяти — стала Матір'ю Бога, Василевса . . .

Якби священик знав, яку бурю викликав він цими словами в душі Малуші! Мати Бога, Христа, Василевса, а хіба не таке ж життя в неї, у матері князя землі, Володимира?

І, зійшовши на землю, — вів священик, — Син Матері Божої Марії, Христос, став сіяти скрізь Своє Слово, говорив людям, слугам Своїм, про

бренність життя на землі і про вічне життя в небі. І були в Христа апостоли — вірні слуги Його, і багато людей приходило до Христа і спасались в ім'я Його. Але багато людей — язичники — не вірили в Нього і схопили Його, і судили, і розіп'яли на хресті, убили . . .

— Убили? — скрикнула Малуша.

— Так, дочко, вбили. Але на третій день Він воскрес, вознісся на небо, і зараз ситидь там, у всій Своїй славі . . .

— А Марія?

— І Марія, Мати Божа, разом із Ним.

Малуша здригнулась. За все життя ніхто отак не запитував у неї, як вона живе, що думає, що непокоїть її душу. Найголовніше ж — ніхто ніколи не обіцяв їй, що за муки на цій землі вона матиме нагороду. Це було зовсім нове, чого вона не ждала й не чула.

І далі сталось те, до чого вже давно йшла, сама того не розуміючи, Малуша. Дивлячись на ікону Христа, священик запитава:

— Чи згодна ти піти по Його сліду, служити Йому тут, приймаючи муки й страждання за те, щоб там, на тому світі, обрести радість і щастя?

— Згодна, отче!

— І чи згодна ти прийняти хрещення від нього?

— Згодна.

— Тоді я словом Божим хрещу тебе, рабо Божа . . .

Він взяв Малушу за руку й повів до великої кам'яної купелі біля дверей, взяв кропило, вмочив його в воду, бризнув на Малушу.

— Во ім'я Отця, Сина, Святого Духа хрещу тебе, рабо, і нарицаю тобі ім'я . . .

Піднявши вгору очі, священик замислився.

— Надаю тобі ім'я Марія, — закінчив він. — Малушею ти була, і Марією вознесешся . . .

З тим Малуша й залишила церкву над ручаєм . . . До самого порога її провів священик, потім передав і щось тихо сказав жінці, що ждала Малушу, сам повернувся до церкви.

Він не скоро пішов звідти. Схилившись у куточку, біля воскової свічки, він писав літопис цих суворих днів. Написав і про Малушу.

Тільки закінчивши все це, священик встав, погасив свічку в олтарі й сховав літопис у тайнику, що був зроблений у стіні за одною з ікон, за престолом. Після цього він тихо пройшов через вузенькі двері в саму церкву, погасив там світильник. Звуки його кроків пролунали на камені. Темно було надворі, і священик довго порався, замикаючи двері. Над церквою в гіллях свистів вітер, близько в березі ревла хвиля.

— Туре! — покликав священик.

Дві темні постаті вийшли з кущів і наблизились до священика.

— Ходімо! — стомлено промовив священик, і вони пішли разом до Гори, де він жив.

Бородаті християни-гридні завжди так супроводжали священика з церкви. Тут, над Почайною, на Подолі й у передградді люди старої віри часто нападали на християн. Зовсім незадовго до цього, коли священик закінчив вечірню і йшов пізньої ночі до своєї хижі, з кущів на нього полетіло кілька каменів. Не раз траплялось, що язичники потай приходили до церкви й вчиняли там бійку. А скільки ще гидоти, соромництва, всілякої ганьби чинять вони християнам. Священик і тепер ішов обережно, скрадаючись, хоч попереду нього й крокували два здоровенні чоловіки з грубими ціпками в руках. Не легко утверджається Христова віра над Дніпром, ой, не легко.

* * *

Що злигодні минулого, буденного життя, коли віриш, що все це пройшло, а попереду життя вічне й щасливе? З церкви Малуша пішла із жінкою-обращеницею, що, міцно тримаючи її за руку, раз у раз говорила:

— Господи помилуй! Господи помилуй!

Іти їм довелося недовго. Близько від церкви, між деревами, що сплітались між собою гіллям і корінням, по схилу гори ще в давні часи воями князів викопано було чимало печер. В одну з них жінка й привела Малушу.

У куточку там горів світильник, у промінні його Малуша побачила зеленкуваті глиняні стіни. У печері був важкий дух, під стіною на перетертій траві лежало кілька жінок.

— Лягай! — прошепотіла жінка й показала на траву під стіною.

Малуша лягла, й жінка поруч з нею.

— Як тебе звуть? — запитала Малуша.

— Во хрещенні Софія... Се речеться — премудрість Божа.

— А я тепер Марія, — промовила Малуша.

— Спи, рабо Божа Маріе!

Крізь отвір в печеру вривалось холодне повітря з-над Дніпра. Там шумів вітер, і Малуша чула, як здригаються і скриплять надворі дерева, до її вуха долетів і шум хвиль, що починали сердито бити в круті береги. Але тут, у печері, було тепло, затишно, тут були такі ж, як і вона, у яких на світі нічого не лишалось... І тихий спокій обгорнув спраглу душу раби Божої Марії. Після всього, що сталося, їй захотілось тільки спати, спати.

Засинаючи, подумала вона тільки про одне: „А як тепер син Володимир? Дніпро сердитий, холодний. Чи є де в теплому заснути йому, як їй?"

А сон все склеплював і склеплював повіки.

Б. Курилас

ПАРИЗЬКИЙ СОБОР

На тлі зірками всіяного небосхилу
Собора черчиться гігантський силует, —
Люблю стрільчастість веж і з'їжений хребет,
І грифів кам'яних поросту мохом брилу.

Немов в казковий світ — оцей стрільчастий ліс
Веде мене у чар куншутовних орнаментів;
Говорить нам про зміст євангельських моментів,
Та про залізний марш історії коліс.

Тож слава вам і честь, гранітні письмена;
Списали вас віки і неодна сльоза
На фоліантах плит сіяє, мов алмаз.

Карткують всі віки химерні арабески,
Милуємось завжди на ці розетки й фрески
І кожна мить розбуджує новий екстаз!

Нобелівські премії

1. Д-р Роман О. Климкевич / ҐаБРІЄЛЯ МІСТРАЛЬ — 1945

Ґабрієля Містраль (справжнє ім'я: Люсіля Ґодой Алькаяґа) займає особливе місце не тільки в письменстві своєї батьківщини Чіле, але й всієї Іберо-Америки. Між Нобелівськими лавреатами вона єдина представниця цієї частини світу, і в еспанських країнах її цінять не тільки знавці, а й широкі круги населення, а в Чіле дають їй першенство серед таких відомих у тамошньому письменницькому світі імен, як Педро Прадо, Віктор Домінго Сільва, Хорхе Ґюбнер, Даніель де ля Вега, Франческо Контрерас, Люїс Ф. Контардо, Мерседес Марін де Соляр та інші. Особливість її творчости полягає в тому, що протилежно до переважної більшости новіших іберо-американських письменників, які були духовими дітьми французької революції та які щолиш в останніх роках зближуються до духовости своєї праматірної країни Іберії, Ґабрієля Містраль є постаттю наскрізь консервативною, глибоко закоріненою в традиції та дуже релігійною. Її письменницький псевдонім — сполука імени великого італійця Ґабрієля д'Аннунціо й прізвища великого провансальця Фредеріка Містраля — невипадковий; з д'Аннунціо лучить її пристрасна й могутня мова, а до Містраля уподібнює її благородна простота й ідилічність образів. Цей псевдонім вказує теж на джерело її духового життя, а саме на романське Середземномор'я, з яким вона була зв'язана не тільки кров'ю та мовою, але й своєю духовістю, уподобанням й смаком. Одначе, не зважаючи на цей італійсько-провансальський псевдонім і на все, що з ним зв'язане, годі вважати Ґабрієлю Містраль представницею европейського світу на південно-американському суходолі; вона була таки невідродною дочкою Чіле, по-мистецьки орудувала еспанською мовою, а барвистий краєвид її батьківщини, це одна з найпритаманніших рис її творчости. Романська спадщина Европи була для неї неначе нерушимою мармуровою основою, на якій вона будувала скельним камінням, глиною та запашним деревом своєї рідної країни. Можливо, що якраз у цьому послідовному, передуманому та духово вкоріненому в двох світах творенні криється одна з таємниць її небуденного успіху не тільки серед її іберо-американських земляків, але й на всьому Заході обабіч Атлянтійського океану. Українському читачеві дадуть її писання ряд сильних переживань. Через дивний і повний іноземного чару серпанок південно-американського краєвиду, що в дечому такий подібний до виразної барвистости української землі, прогляне щось близьке й знайоме — духовість европейського Середземномор'я, як справжнє праджерело української національної культури і як спільна колиска великих народів, які опісля з розмахом творили нове життя, де б воно не було: на Апенінському й Піринейському півостровах, на безмежних просторах Південної Америки й Чорноморських степів. В шуканні відповідника Ґабрієлі Містраль в українському письменстві, зупиняються думки на постаті Лесі Українки, яка споріднена з нею духом і така дуже близька своєю глибокою особистою культурою. Переклади творів Ґабрієлі Містраль на українську мову були б не тільки збагаченням та урізноманітненням перекладного письменства, але передусім неначе заспокоєнням покищо неусвідомлених духових потреб, чи виповненням прогалини, яку український читач усвідомить щойно тоді, коли познайомиться з її писаннями.

Народилася Люсілля Ґодой Алькаяґа 1889 р. в місцевості Бікуня в північному Чіле, як нащадок давно осілого роду в долині Елькі в провінції Кокімбо. Завершивши середню освіту в місцевих школах, почала вчителювати в нижчих школах уже в п'ятнадцятому році свого життя. Жадоба вищої освіти не покидала її ніколи, тому вона поступила в Педагогічну Ко-

легію Сантієль, по закінченні якої одержала право навчання в середніх школах. В 1912—1918 рр. була інспектором і професором еспанської мови в „Лісео де льос Андес". Нещаслива любов у ранньому віці залишила слід на всьому її житті, але й була спонукою до літературної творчости. Книжки Ґабріелі Містраль не скоро появилися, але вона здобула собі розголос у всій Південній Америці своїми поезіями в часописах і журналах. Перший її твір, „Ля вос де Елькі" („Голос Елькі"), появився 1908 р. Перша збірка лірики, „Десолясіон" („Опустошення"), була видана друком 1922 р. В тих роках одержала Ґабрієля Містраль нагороду за свої сонети від літературно-мистецького об'єднання в Чіле „Сантіяго Сосієда де Ескріторес і Артістас". В 1922 р. виїхала до Мехіко на запрошення міністра шкільництва, як дорадниця в справі реформи виховання. Три роки опісля одержала від Чіле сталу пенсію за заслуги в ділянці культури та доживотну гідність консула республіки. Тоді ж почалися її роки подорожування та життя на чужині. Була вона представницею Чіле в Міжнародному Інституті Інтелектуальної Співпраці — одній з клітин колишньої Ліги Народів. В 1926—1939 рр. була членом Комісії для Мистецтв і Письменства — теж одної з клітин Ліги Народів. В 1929 р. виїхала як делеґатка в Льокарно на Конґрес Виховників, а в 1933 р. брала участь в Інтернаціональній Університетській Федерації в Мадріді. Консулом своєї держави в Неаполі, Лісбоні й Мадріді була вона в 1932—1935 рр. В пізнішому віці відчула знову зов учительства і почала працювати в північно-американських високих школах, перш за все в Каліфорнії, де жила від 1946 р. Нагороду Нобеля одержала за 1945 р. в першу чергу за розділ „Дольор" („Біль") із збірки „Десолясіон". Праці присвячувалася до кінця свого життя, померла в 1957 р. в Гемпстед, Нью Йорк.

Ґабрієля Містраль передусім поетка, тому й поезія переважає в її творчості над прозою кількісно і якісно. Крім згаданого вище раннього твору „Ля вос де Елькі" та збірки „Десолясіон" до найкращих її писань належать „Льос сонетос де ля муерта" („Сонети мертвої", 1914), „Тернура" („Ніжність", 1924), „Дієс рондас" („Десять проходів", 1926), „Сінко кансіонес" („П'ять співів", 1929), „Прегунтас" („Питання", 1930), „Нубес блянкас" („Білі хмари", 1930), „Ля орасіон де ля маестра" („Молитва вчительки", 1930), „Аяс мехорес поесіяс" („Кращі поезії", 1937), „Таля" („Розор", 1938), й „Антольохія" („Антологія", 1947).

Чотири первні лягли в основу її творчости: нещаслива любов у молодості, вчителювання, подорожі по різних країнах світу й християнство, а передусім заглиблення в Святе Письмо. Ґабрієля Містраль, як теж три інші найвизначніші поетки Іберо-Америки — Марія Енрікета, Альфонсіна Сторні й Дельміра Августіні — жіночий співець сильного й мужеського духа,, але й містичної і виніжненої краси. Її творчість інтенсивно лірична, глибоко релігійна, її стиль могутній, вираз пристрасний, але вона знаходить особливо теплі звуки для матері й дитини, передусім в останніх збірках: „Кансіонез де куна" („Колискові пісні") й „Рондаз де ніньос" („Дитячі танки"). Вона прозора, щира, вповні особиста й нескладна. Її віршування дещо конвенціональне, частинно в романтичній традиції, але мельодія віршу й мовна витонченість захоплюють читача й слухача, а природна ліричність і глибоке почуття стають часто справжньою поетичною візією, як напр., „Рут" і „Ель маїс" („Кукурудза"). Житьовою філософією оживляє вона не тільки живу природу, але й вулкан в Андах, землю й пил („Мотівос дель барро" — „Глиняні мовити") і з клясичною величчю відтворює звичайні події („Поемас дель оґар" — „Домашні поеми"). Не бракує в неї гарячих і переконливих слів любови до своєї батьківщини. Чуттєві пориви, притаманні для її раси, не летять у безвість, лиш знаходять своє завершення в мистецькій красі, а розв'язку в вирівняних думках і поважній релігійності. Почуття строгої форми й гармонія слів не залишають її ніколи, а висока

освіта й духова витонченість проглядають з її творів завжди, навіть і тоді, коли представлені в них безпретенсійні образи та простодушні почування. Те, що якраз її вирізнили з-поміж усіх великих літературних талантів Іберо-Америки, зовсім зрозуміле, бо Габрієля Містраль це поетка, яка лучить великі традиції європейського Середземномор'я з новітньою духовістю іберійського Нового Світу, яка оспівує чистоту і клонить голову перед надземськими святощами і, що найважніше, повсякчасно свідома відповідальности за свої писання.

Ґабрієля Містраль / БУДЯК

Одного разу запитала лілея, яка цвіла в городі багача, в інших квітів про Христа. Її господар назвав його ім'я, як переходив біля неї та хвалив її цвіт, що недавно розгорнувся.

Саронська рожа, повна живого багру, відповіла:

— Не знаю його. Правдоподібно він селюх, бо я не бачила його між усіми значними мужами.

— Я теж не зустрічав його ніколи, — докинув дрібний і запашний ясмин, — а ніяка духово витончена особа не занедбає того, щоб вдихнути в себе запах моїх малих цвітів.

— Ні, я не бачила його, — промовила завжди холодна й нечутлива камелія. — Він, мабуть, простак; мене ж носили на грудях пристійні мужчини і гарні жінки.

Лілея відказала:

— Не виглядає мені на те, що він якраз такий; адже мій господар пригадав собі його, як подивляв мене цього ранку:

Тоді сказала фіялка:

— Один із нас бачив його напевно: це наш бідний брат будяк. Він живе на краю шляху, знає всіх прохожих і вітає їх своєю пилом покритою головою. Він солодкий, хоч і принижений порохом, бо в нього цвіти моєї барви.

— Ти правду сказала, — відповіла лілея. — Будяк без сумніву знає Христа. Одначе ти помилилася, називаючи його нашим братом. В нього колючки, і він поганий наче злочинець. Саме такий він і тому, що на ньому залишається овеча вовна, як стада переходять попри нього.

І зм'якшуючи лицемірно голос, крикнула вона в напрямі шляху:

— Брате будяче, бідненький наш брате, питає тебе лілея, чи знаєш Христа.

І з вітром прилинув голос будяка, втомлений і неначе заломаний:

— Так, він проходив цим шляхом, і я доторкнувся його одежі, я, сумний будяк.

І правда це, що він подібний до мене?

— Тільки в дечому, особливо тоді, коли ти виглядаєш сумовито в місячному сяєві. Ти зависоко держиш свою голову. В нього вона дещо похилена; одначе його плащ білий мов келих твоїх пелюсток, і ти справді щаслива, що подібна до нього. Ніхто не прирівнюватиме його ніколи до запиленого будяка!

— Скажи, будяче, які в нього очі?

Будяк розкрив на іншій рослині блакитний цвіт.

— Які в нього груди?

— Такі ж у нього груди — сказав він.

Будяк відчинив червону квітку.

— Це занадто жорстока барва — промовила лілея.

— А який вінок носить він весною на своєму чолі?

Будяк підняв свої колючки.

— Це жахливий вінок, — озвалася лілея. — Рожі прощаються її дрібні колючки; одначе ці колючки неначе в кактуса, колючого кактуса, що росте на схилах.

— Чи Христос любить? — продовжувала лілея в хвилюванні. — Яка його любов?

— Ось як любить Христос — сказав будяк, кидаючи до лету пушинки свого мертвого вінчика на всі вітри.

— В такому разі, — промовила лілея — я хотіла б познайомитися з ним. Як це могло б статися, брате будяче?

— Щоб бачити, як він проходить, щоб зустрічатися з його поглядом, мусиш стати придорожним будяком, — відповів він. — Цими доріжками йде він повсякчасно, без відпочинку. Переходячи біля мене, він сказав: „Благословенний будь за те, що цвітеш у пилі та приносиш розраду розпаленим втомою поглядам подорожних". Для твоїх пахощів не задержиться він у городі багача, бо йдучи, відчуває він у вітрі інший запах: запах людських ран.

Одначе ні лілея, яку звали його сестрою, ні саронська рожа, яку він у дитинстві зривав на горбах, ні кучерявий повій, не хотіли стати придорожним будяком і, наче ті знатні мужі й світові жінки, що відмовилися йти слідом за ним жаркими рівнинами, остались без пізнання Христа.

Ґабрієля Містраль

СУМНА МАТИ — La madre triste

Без страху та хвилювання
спи дитя, душе моя,
хоч сама я не заснула,
хоч не спочиваю я.

Спи, мій владарю і ніччю
тихше будь у мирнім сні,
ніж серпанок шовкотканий,
ніж билинки трав'яні.

Це ж моє спить серце в тобі,
від жаху й журби не б'є,
в тобі закриваю очі,
в тобі тіло спить моє.

ПІСНЯ — Balada

Пішов він з іншою над море;
я бачила, як він пройшов.
Солодкий був, як завжди, вітер,
і в тиші простелився шлях.
Своїми ж бідними очима
я бачила, як він пройшов!

І там її поцілував він
на узберіжжі хвиль морських;
сріблить-золотить місяць води,
немов цвітінням помаранч.
І кров моя не прохолоне
у далечіні хвиль морських!

Іде він, полюбивши іншу,
по цій заквітчаній землі.
Розкрились білі цвіти глогу;
лунає відгомін пісень.
Іде він, полюбивши іншу
по цій заквітчаній землі.

І так ходитиме він з нею,
з цією іншою, повік.
Солодко сяятиме небо.
(Щоб я мовчала, хоче Бог)
І так ходитиме він з нею,
з цією іншою, повік.

Переклади з еспанської
Романа Климкевича

---

2. В. Біляїв / САЛЬВАТОРЕ КВАЗІМОДО — 1959

Сальваторе Квазімодо народився в 1901 р. в Сиракузах (Сіцілія). Одержавши поважну класичну освіту, він вибрав фах учителя — викладача літератури. Блискучий знавець латини й греки, він відомий в Італії, як перекладач творів античних поетів на італійську мову, а також творів Шекспіра та „Євангелії Св. Йоанна" (1945 р.).

Перша збірка поезій С. Квазімодо **„Води і землі"** вийшла в 1930 р. Дотепер загальний поетичний дорібок Нобелівського лавреата складають десяток збірок поезій, серед яких найбільш відомими, принаймні в англомовному світі, є „Незрівняна земля" та „День за днем" (1946 р.). Останню збірку рекомендував англомовному читачеві відомий англійський критик сер Сесіль М. Ваура, оцінюючи С. Квазімодо, як одного з найбільш важливих поетів сучасности.

Сальваторе Квазімодо разом з покійним уже Умберто Саба, та Джюзеппе Унґареті і Евґеніо Монтале, є представником „великої квадриги" італійського модернізму. Їхня творчість — це доба важливих змін в італійській поезії за останнє чверть століття. Це своєрідна „революція поетів", вияв чисто національної реакції проти реторики, театральности й ораторського жесту, що панували в італійській поезії після Кардуччі й Д'Анунціо. Виступаючи проти описовости й тенденційности в мистецтві, модерністи проголосили принцип „чистої поезії", що мало означати для них досконалість і стриманість форми, безпосередність ліричного сприймання і поворот до початкової свіжости й значимости слова. Без сумніву, цей зворот не обійшовся без впливу напряму, що був універсальний для всіх модерних літератур. Маємо на думці вплив символізму та експресіонізму. Зразками для Унґареті, Монтале і Квазімодо були в той час Рембо, Малярме, Валері та Рільке.

У відміну від пристрасної реторики й надміру ідей у творчості Кардуччі, ніжности й граційности строф Пасколі, патріотизму й самоадорації Д'Анунціо, модерністи відкрили незайманий своїми попередниками внутрішній світ людської душі: самота, моральні страждання, мовчазна туга, відчуття людиною таємниць природи, спрага ніжности й любови, а не галасливого „камерадерства" й егоцентричної сенсуальности. Вони стали яскравими виразниками цього світу, відкинувши, як вже було згадано, реторику й засоби ораторів, скоріше зріднюючись в певній мірі своєю суворістю стилю й шляхетним песимізмом з творчою традицією Джіакомо Леопарді.

Яким є поетичний світ Сальваторе Квазімодо зокрема? Це передовсім світ його інтимних переживань, переданих в коротких і туго зшитих неримованих рядках. Поет ліричний — він відображує в своїх віршах окремі моменти свідомости, спогади й образи, народжені в зв'язку з зовнішніми ознаками. Люди, речі, природа є поштовхом до його ліричних роздумувань. Сум, самотність, дитинство — його найулюбленіші теми. Хоч за його власним свідченням — це тільки засіб випробування не його власного життя, але життя людства взагалі. Бо життя є змістом поезії і поет мусить знайти мову, якою він міг би порозуміватися з великою авдиторією, що шукає в поезії саме дистильовану візію життя, виявлену в небагатьох потужних образах. „Поет видозмінює світ" — писав С. Квазімодо в однім із своїх багатьох есеїв. — „Створені ним сильні образи вдаряють по серцю людини більше, ніж по серцю філософії чи історії . . . Поезія є свободою і правдою свого часу, а не абстрактною модуляцією особистих почувань".

Не маючи можливости досконало вивчити загальну творчість цього безперечно цікавого, змістовного й безпосереднього поета, представника одного з найбільш удалих і формально викінчених виявів поетичного модернізму, важко судити, що саме завело його в ряди багатьох попутників і симпатиків комуністичної ідеології, що перемінило його в явного поклонника найбільш

стандартизованого й уніфікованого мертвотною догмою комунізму суспільства? Як можна сполучити саме цей вияв його єства з його стремлінням до мети правдивої поезії — перетворення світу мрій і ідеалів у земну піднесену дійсність? Це питання стосується не лишень Сальваторе Квазімодо, але ще дуже й дуже багатьох його сучасників вільних мистців вільного світу, які блискучий авреол своїх імен так часто і так охоче віддають на послуги комуністично-московської пропаґанди. Правда, дехто вбачає, що Шведська Академія, нагороджуючи премію Нобеля явного симпатика комуністичної Москви, цим самим нівелює закиди совєтської преси й уряду, що присудження премії в 1958 р. Борисові Пастернакові було ворожим актом в холодній війні проти „країни соціялізму й совєтського суспільства".

Нам здається, що інші мотиви могли відіграти поважну ролю в присуді Нобелівської премії, а саме, вже 25 років після Луіджі Піранделло жаден італійський письменник і поет не одержав цієї славетної в світі ознаки визнання. Італійська ж література — це імена утривалені в анналах історії світової культури: Данте, Петрарка, Аріосто, Торквато Тассо, Леопарді. Творами сучасних італійських прозаїків, як наприклад Альберто Моравія, Курціо Маляпарте, захоплюються читачі в багатьох країнах світу. Тому нам здається, що нагородою Нобеля в 1959 відзначено не тільки Сальватора Квазімодо особисто, а відзначено також всю сучасну італійську поезію — і поезію взагалі, що й до нині є найбільш ваговитою духовим і моральним змістом.

Сальваторе Квазімодо

ПЕРЕД ПОРТРЕТОМ ІЛЯРІЇ ДЕЛЬ КАРЕТО

У сяйві місячнім пливуть горбів вершини,
Дівчатка у рожевих і блакитних строях
здовж Серчіо прогулюються жваво
Так, люба, в твій солодкий час було;
та блідне Сірій, кожної години
відходить в даль; біснуються чайки
на пляжах опустілих. Закохані щасливо
в повітрі вересневім похожають. Їхні рухи,
це тіні слів, що ти їх знаєш.
Вони не знають жалю, то чому,
захована в землі, ти тужиш?
Ти залишилась тут сама. І мій неспокій,
можливо, є й твоїм співмірно зляканим і гнівним.
Мерці самотні, а живі — мої сучасники —
ще більше злобні і мовчазні.

ЛИСТ ДО МАТЕРІ

Мила матусю, стелеться хвилями мряка,
розхитаний Ковчег товче причалів дамби,
вологістю дерева набрякають і паленіють інеєм;
на Півночі мені не сумно, хоч до нині
не знаю я душевного спокою
і прощення не сподіваюсь від людей,
яким мої не відлилися сльози.

Ти ж бідуєш,
я знаю, як усіх поетів матері — злиденна,
ти порівні розділюєш любов
синам далеким. Та на цей раз я
пишу тобі. — Нарешті, вісточка, — скажеш ти, —
від хлопчика, що в куцій кацабайці
та кілька віршів у кишені — помандрував у ніч.
Сердешний, де й коли він смерть знайде лиху"!
Певно, я пам'ятаю набережну сіру.
Над гирлом Імери чайки, солоний вітер, евкаліпти,
повільні тягарові потяги, вантажені цитринами й мигдалем.
І в мить оцю я дякую тобі
за усміх той, що ти поклала, мамо,
на ці уста мої, як і твої спокійні.
Той усміх рятував мене від сліз і горя.
Нехай тепер заплачу за тобою
і за всіма, хто, як і ти, чекають,
сами не знаючи чого. О, смерте милосердна,
ти не торкайсь годинника, що в кухні на стіні.
Моє дитинство все в емалі цифербляту,
в отих мальованих квітках злинялих,
Ти не торкайся рук старих і струдженого серця.
Чи відгукнеться хтось? О смерте жалости,
о смерте сорому!! Прощай же люба, прощай матусю мила!

СНІГ

Надходить вечір. Знову розтаєте
ви любі з'яви і землі, й дерев,
звірів, і люду вбогого,
в шинелях воїнів, і матерів,
що повиплакували очі.
І сніг освітлює нас із долин,
мов ясен місяць. О, ці мерці. Гати
себе угруди, добирайсь до серця.
Хай хтось бодай гукне в цій тиші
до всіх похованих у білім колі.

НА ВІТАХ ВЕРБ

І як співати ми могли,
коли чужинця чобіт чавить серце,
серед мерців залишених на площах,
на травах крижаних, там, де малята,
мов пташки квилять, і де з пекельним зойком
заточується мати перед сином
розп'ятим на телеграфному стовпі?
Немов обітниця на вітах верб
і наші ліри теж повисли,
погойдуючись легко у смутному вітрі.

Переклади
В. Біляєва

Паки про Salvatore Quasimodo. Думаю, що дечим доповнити поетичну сторінку цього нового „нобеліста", не завадить. Дістати таку нагороду, треба бути не лише поетом, не лише членом державного народу, але треба мати й... хребет. Недаремно постійний секретар шведської Академії Андрес Естерлінґ заявив з нагоди признання Квазімодові нагороди Нобеля, що Квазімодо є „capostipite" — основник активної поезії, яка має безпосередній вплив на суспільне й політичне життя країни. А Москва... ще більше розкрохмалилась! Спілка совєтських письменників склала Квазімодові привітання з нагоди нагороди Нобеля, яку він „заслужено отримав". „По братньому поздоровляємо вас з нагородою Нобеля, що її ви отримали, і яка цим разом зовсім заслужено признана одному з найбільших поетів, який оспівує Італію у днях її болю й нещастя, бойовикові миру і щасливости свого народу. Ви були перший поет Заходу, що написав поему про наших »Спутніків«. Ми високо цінимо вас, бо ваші зусилля спрямовані на скріплення приязни з письменниками й населенням нашої країни".

Совєти хоч і безбожники, але... кадити вміють! А цей поет, сказавши по-нашому: „Наче спосіб" — quasimodo, (а про якого можна б сказати: Певний спосіб — „certomodo"), і справді є, як каже д-р А. Естерлінґ, представником чи пак основником „активної поезії", або, як кажуть совєтські письменники, „найбільший поет, що оспівує Італію в днях її болю і нещастя"! Бо ж він у роках фашизму в Італії був представником офіційної фашистівської поезії. А вже й на схилі фашизму, в 1944 р., коли існував т. зв. „уряд у Сальо", приймали цього поета всі журнали, часописи з великими почестями, міністри й фашистівські єрархи були його покровителями. Врешті, тоді ж, генеральна кватира позначила його, за його „clara fama", без ніякого конкурсу, професором. Ніяке диво! Це прості собі справи! Вистачає написати поему про „Спутніков", а в ній поглузувати з Бога, що Його побив твір „ляїка", „Спутнік", і все минуле прощається, поет стає великим, бо сучасний правлячий світ любить холуїв! — Словом, має й Італія свого „юрчика"! Лиш він, як член державного народу, міг стати „нобелістом"! А наш „юрчик"?

Психоаналіза Фройда по його смерті набирає тепер іншого наукового процесу: його учні відкидають основу Фройда — матеріялістичну і ставлять її на основи психологічні. Оце зійшлись теологи, філософи й психоаналітики католики: отці Tesson, Beirnaert та доктори Nodet, Pasche, Caruso, й написали працю: „Psychoanalyse et conscience morale". У цій праці вони розглядають можливість синтези між психоаналізою і католицькою мораллю.

Appia Antica — староримський шлях легіонерів. Обабіч цього шляху пишались багаті мавзолеї сенаторів, патриціїв, юристів, філософів, поетів. У перших століттях християнства тут знаходили захист переслідувані християни — катакомби Калікста, св. Севастіяна й інші. Згодом, аж до наших днів цей шлях став пристановищем мрійників, самотників і всіх тих, хто хотів отіненої суворими кипарисами тиші, хто шукав соняшного стрикотінням цикад сповненого простору.

В літі 1958 р. поспішив і я з отвореним серцем на „мою" Аппію Антіку! Вийшовши поза мавзолей Кекилії Метеллі, кинув оком обабіч шляху по Кампанії — та й віддиху мені забракувало: на старовинну Аппію — ще й від півдня зокрема — цивілізація наступає. Почали стискати її модерні будови. Сумно! — думав я.

Але й у сучасній Італії давній дух Риму озвався. Щоб не задусили Аппію італійськими хмародерами, батьки міста постановили: старовинна

Аппія й усі сусідні з нею смуги стають великим „Parco Archeologico dell' Appia Antica". І таким чином будуть урятовані й окремого чару наберуть: мавзолей Ромуля, син Максентія, що вмер у 307 р.; „Cirko di Massenzio", присвячений пам'яті цього ж Ромуля, 500 м. довгий, цирк, 80 м. широкий, містив 20.000 глядачів, а збудований на поч. IV стол.; далі, мавзолей Кекилії Метеллі, її батько — славний здобувець Крети, Квінто Метелльо; в XI ст. цей мавзолей був фортецею ґрафів Каетані — збудували тут, на мавзолеї, правдивий замок. Крім уже згаданих катакомб, є тут іще старші катакомби Претестата. В 1485 натрапили тут, на Аппія, на цілісенький мармурний саркофаґ, в якому побачили неткнене тіло прегарної молодої дівчини, в золотому діядемі. Прах перенесли на горб Кампідольйо й виставили на видовище в палаті Консерваторів. Але прах, зіткнувшись із повітрям, став чорніти й разкладатись. Тодійшній Папа наказав уночі похоронити це тіло за брамою Пінчяна. Біля саркофаґу знайшли й епіґраф із іменами: Туллія і Теренція. І пам'ятка про цю „сплячу красуню" зв'язалась з ім'ям „Tulliola" — найулюбленіша доня Кікерона, що передчасно померла.

Є тут при старовинній Аппія мавзолей званий Geta. Приписують цей мавзолей синові імператора Септимія Севера. А вбив цього сина його ж брат Каракалля у 212 р. по Хр. Тепер на верху цього масивного мавзолею орлиним гніздом стоїть хата, яку збудували в 1700-их роках і в якій донині живуть люди. Що тепер зроблять археологи, впорядники цього Парку, з цією дуже романтичною хатою?

Остап Тарнавський

ІДИЛІЯ ЗРУЙНОВАНА

У затишку солом'яної стріхи
спурхнув димок простого світогляду,
що раз розцвів весіннім співом саду,
обіцюючи розкоші і втіхи.

В квадратику сільського краєвиду,
де мудрости ніякої не треба,
сам Бог — що Пан під копулою неба —
упхнутий під нескладним людським видом

під церкви дерев'яної покрівлю,
З якої вид небесної левади,
мов цвинтаря, що радісно провадить
у простір вічности, мов у нову будівлю,

в якій для кожного готове місце,
щоб не згубився в світі невідомім,
щоб вічно жив, мов у затишнім домі,
своє уявлення про щастя там принісши.

Та враз вітри нового світогляду
здмухнули стріху солом'яних мрій:
людина станула проти стихій,
самітня, без опіки, без поради.

І як же віднайти себе в просторах,
яким нема кінця, ані початку,
коли життя лиш наслідком припадку
у катаклізмах, що руйнують-творять.

Вже не знайти спокою, ані тиші,
ні солом'яностріхого притулку:
в безвихідному вічности заулку,
мов тінь, мигнеш і сліду не залишиш

в детермінаціях без часу і простору . . .

ФАНТОМИ В ПОРОЖНЕЧІ

Тобі відділено обрізок часу —
частину неподільних величин
із точки погляду земного шляху,
де зрання йдем у невідхильну ніч.

А все твій погляд там, де станув Час,
що безконечний, наче порожнеча.
Ідеш задивлений у розпис зір
і падаєш в долину, мов у дійсність.

Встаєш, мов квітка, і, мов квітка в'янеш
в коловороті початків-кінців.
У всесвіт руку кинувши, мов крик,
що не злетить поза земну орбіту

під присудом закону гравітацій,
ідеш у вічність, що стоїть, мов тиша,
вирізьблюючи вістрями фантазій
у порожнечі всесвіту фантоми.

РУТИНА

Щодня нескінчена повторність
в кориті кам'яної вулиці,
наповненої криком і сміттям,
де запах оселедців, мов віньєта.

Година восьма тридцять — це реальність
і я реальний на незмінній сцені,
де крок мій кожний, мов розквітла рожа,
мов мрія в зграї чорних дум-ворон.

Стою самотній перед всесвітом
і клику в далеч, наче Робінзон,
який один — реальне існування
на острові земнім, що декорація.

І знаю, що не може бути відповіді,
що кожноденна ця моя рутина
— це шлях у Ніч, що прийде неповторно
в оту реальність з мріями, як рожі.

Арчибальд Мек-Ліш / ЛЮДИ

Минуле наше — гріб шляхетний і трагічний;
ми довіряли сонцю на зеленім листю,
ми ставили міста камінні, мов оздоби,
ми стісували кремінь для басейнів водних,

ми вірили, що чуєм землю під ногами,
й садили виноград, і яблуні, і зерно
і хоч і знали ми, що інші повмирали,
все, що зробили ми, зробили сміло й чесно.

Ми вірили жінкам на моргнення бровою,
дітей ми вповивали ніччю в теплу вовну,
ми потішали тих, хто плакав в нас на грудях,
а ті, хто нас втішав, безслідно позникали.

Ми билися при греблях в сонці за вись сонця,
ми барабанили і в похід йшли із сміхом,
ми п'яні спочивали з мріями в соломі,
ми оглядали зорі крізь повій волосся.

Минуле наше гріб шляхетний і трагічний:
багато з нас померло без сліду, без згадки,
багато міст нема, і їх канали зникли —
ми жили довгий час в країні цій і з честю.

Е. Е. Каммінгс / Я Є МАЛА ЦЕРКОВЦЯ

Я є мала церковця (не катедра),
далекий від пишноти й бруду спішних міст,
— я не журюсь, як дні стають коротші,
я не жалію, як у квітні сонце й дощ.

Моє життя — життя женця і сівача,
моя молитва — це молитва тих дітей землі,
що борються (знаходять-тратять і сміються-плачуть),
чиї журба і радість — це мій жаль і сміх.

Кругом хвилює чудо безупинних
народин, слави, смерти й воскресення:
над мною йдуть горіючі символи
надії й я пробуджуюсь до тихих гір.

Я є мала церковця (так далекий божевіллю світа
з його утіхами і болем) в мирі із природою,
— я не журюсь, як ночі будуть довші,
я не жалію, як мовчанням заспіває

весна про зиму. Я підношу свій маленький шпиль
до Нього Милостивого, Хто лиш один є вічний,
стоїть в безсмертній правді свого існування
(приймаючи сумирно Його світло й гордо Його темінь).

Переклав з англійської
Остап Тарнавський

Мікель Анджело Буонаротті

МОЛИТВА

В душі вогонь живий,
мої ж слова звучать так глухо!
Надхни, Всесильний, бозьким духом,
щоб скласти їх у молитви!

Порив безсилий мій,
і почуття — для Майстра глина.
Лише Твоя рука єдина
надати в силі образ їй.

Ти дав життя,
Ти вклав у серце тугу прагнень.
Та верху смертний не осягне,
щоб тади прагненням пуття.

Веди!
Вкажи знаки крізь творчу муку,
і форму глині й тон для звуку,
Твої закони і лади!

Нехай у слів різьбі
живе, поставши досконало,
порив могутній і хоралом
співає, Творче мій, Тобі!

Альфонсо II

ПІСНЯ

Багато радощів я знав,
багато втіх:
і цвіт садів, і зелень трав,
і бардом оспівав
весни веселий сміх.
Тепер окрилити знова
не їм, не їм
пісень моїх палкі слова:
лише любов жива
владає всім єством моїм.
Лише вона, лише вона
чарує мить
і каже, що завжди весна;
наяв і в снах
так радує й болить!
А скільки в серце ллє надій
і сил життя!
І до пісень в душі моїй
наперебій
слова самі летять.

Альфонсо II, король Кастилії, посів престіл 1163 р., помер 1196. Його двір був славетний трубадурами, якому він патронував. Збереглась одна його власна дуже гарна станца, яку й подаємо в довільному перекладі.

Карло Йонас Людвиґ Альмквіст

БОЖИЙ МЕЧ

Підняв Господь в покару меч:
хай підлягне земля недобра!
Та ось вона, диви, диви,
Господень відбиває образ!

Піднятий меч упав, вразив.
І в подиві побачив кожен:
правицю зупинив Господь,
бо в людському серці вгледів Боже.

Як страшно б'є Господень меч,
стрясає надра, ділить води!
Та чи ж не ласкою Його
з руїни парость знову сходить?

Переклади
О. Лятуринської

Карло Йонас Людвиґ Альмквіст — шведський поет і різнородний письменник. Нар. у Стокгольмі 1793 р., помер у Бремені 1866. Його стиль такий красний, що його ставлять на перше місце між шведськими письменниками. Правдивість почуття. Скрайня скупість слова, а при тому найбільша виразність, монументальність навіть у дрібному творі.

Ольга Мак / „КОНОТОП" ПІД МІКРОСКОПОМ

„Конотоп" Юрія Тиса — милуюче око своїм зовнішнім виглядом ювілейне видання. Обкладинка роботи Б. Стебельського за свої мистецькі вальори заслуговує окремого відзначення. Добір кольорів, титул і змістовний малюнок у витонченому виконанні роблять дуже приємне враження. Щоправда, розчавлена бородата потвора наводить на думку, що нема, властиво, причин лицареві-вершникові з шаблею в руці так пишатися перемогою, бо ж подоланий піхотинець, хоч і мордатий, але, „озброєний" самими лаптями, не міг бути небезпечним. Але це вже справа погляду й традиції . . .

За обкладинкою ж з першої сторінки тексту в уважного і трохи грамотного читача виникає питання: чи врешті існує в нас якесь мінімум вимог до друкованого слова, від якого (мінімуму) не можна відступити?

Ми добре розуміємо, що в еміграційних умовинах не можна ставити до культурно-мистецьких явищ і процесів тих самих вимог, які ставляться нормально в межах життя державного народу. Відомо також і те, що наші видавництва постали з нічого і зросли виключно завдяки важкій праці й посвяті людей, які здебільша не були ні видавцями, ні журналістами. Знаємо ми всі також і те, що наші видавництва (ох, нехай їм Бог простить усі зайві та недостаючі апострофи, чи які там інші „тримання себе на увазі", бо грішна, нижче підписана, того їм таки простити не може) неспроможні забезпечитись необхідними фаховими силами, і тому, помимо найщиріших старань видавців, наші часописи, журнали й книжки носять у більшій чи меншій мірі познаки граматичного і стилістичного недоживлення. Самі автори переважно працюють в обставинах, які зовсім не сприяють творчості, а брак словників, довідників і потрібної літератури ще більше гальмують роботу як письменників, так і видавництв. І, врешті, наш правопис — це поле, на якому ще суджено пощербитися не одному щитові і зламатися не одному списові.

Про це все ми знаємо. Знаємо також і про злобних та несправедливих критиків з політично-ворожих середовищ і про заздрісність суперників. Але не знаємо своїх внутрішніх, і тому найстрашніших ворогів, які роблять нам більше шкоди, ніж усі супротивні вітри з-зовні. Називаються ці вороги: **невибагливість, примиренство і задоволення.**

Увага, шановні панове критики! У ваш город летить камінчик, і на вашу совість складаю гріх зламання зароку — не виступати у невластивій ролі. Одначе обов'язок сумління в даному випадку став вище мудрости сентенції студіозуса Київської Академії і спудея Братства Павла, який сказав: „Єслн не рожден — не сунься в критики" (цитую з пам'яті), тим більше, що ця мудрість була вже стоптана раніше . . .

Отже, про „Конотоп".

Тема. За тему твору автор узяв історичну подію з 1659 року — облогу міста Конотопу і блискучу перемогу українського війська під проводом гетьмана Івана Виговського над москвою (в даному разі з малої літери). Тема хвилююча, непроминальна і з огляду на тристалітній ювілей, навіть актуальна. Не дивно, отже, що появу такої книжки зустріли з радістю.

Ідея. Ідей у творі кілька, а головна з них така: Вирвемо батьківщину з неволі тільки тоді, коли за прикладом героїчного Конотопу, пожертвуємо їй усе, включно з нашим життям.

Крім цієї головної думки, є ще кілька інших, таких самих ясних, безспірних, опертих на висновках істориків та соціологів. Думки здорові, будуючі й актуальні, але занадто загальникові й дуже ненові.

---

* Юрій Тис/Конотоп, оповідання, видавництво „Гомін України", Торонто, 1959, 172 стор.

Кажуть, що нових ідей уже тепер нема. Може й правда, але навіть і стару ідею можна відсвіжити засобами, які кожен мистець мусить мати в запасі. На жаль, Юрій Тис над цим не потрудився, не постарався провідним думкам свого твору надати власного „тисівського" насвітлення, а обмежився до переказу їх загальноприйнятими, витертими від частого вжитку словами.

При нагоді зазначимо, що велика частина наших письменників уперто й безконечно „відкриває Америку", проповідуючи, як останню революційну новину, бородату істину, відому навіть дитині шкільного віку. Якщо це робить початківець, йому можна дарувати, письменникові ж зрілого віку й більшого досвіду слід розглянутися за складнішими проблемами, а не розв'язувати без кінця й краю ту саму задачу на додавання й віднімання у межах першого десятка.

І, як це не сумно, мусимо признати, що автор „Конотопу" тільки на те й спромігся, щоб переповісти нам давновідомими словами кілька давновідомих істин.

Форма подачі: Щоб надати більшої безпосередности і щирости описуваним подіям, Юрій Тис обрав для свого оповідання форму розповіді нібито за хронікою — за щоденником свідка й активного учасника оборони Конотопу. Форма, безперечно, цікава, своєрідна й зручна тим, що подвоює можливості зображення: внутрішнього (з позиції героя) і зовнішнього (з позиції автора). Крім того, ця форма як не можна краще відповідає творчим особливостям автора, що має слабість до відкопування маловідомих історичних фактів, до античних поетів і мислителів, до книжної і життєвої мудрости і нахил до роздумувань, в яких тримається синтетичної засади.

Так, форма зручна. Але одночасно вона вимагає вдумливости й обережности, злегковаження яких привело автора до певних курйозів. Так, наприклад, на стор 34 знаходимо сцену, „що Павло записав її обширно в хроніці", як виразно зазначає письменник (тотримуємося оригіналу точно): „Проходячи колінкуватою вулицею, Павло побачив знечев'я Тараса, який стояв з Маринкою і живо їй щось розповідав. Павло від несподіванки аж задеревів, опісля, не знати чому, нагло звернув і зник серед зелені". Думаємо, що й при найбільшій докладності Павло останніх слів записати не міг, бо ж для того, щоб їх записати, треба було самого себе побачити. А побачити власне зникнення — річ зовсім неможлива.

Те саме стосується до інтимних розмов між подружжям Борсуків (стор. 63-64), нічних переживань пані Олени (ст. 99) і таємних думок зрадника Семигуба (ст. 143). Адже того всього в хроніці не могло бути, і для читача лишається неясним, як воно стало відоме авторові? Зрештою, його можна було б якось і пояснити, якби автор сам себе не заплутав. Бо на стор. 120-121 знаходимо пояснення, що ризикована і повна пригод подорож до Києва двох молодих героїв подана в самих лише загальникових рисах, тому що в хроніці Павло, зв'язаний певними причинами, записав її дуже коротко. Тим самим письменник ніби відмовляє собі права чогось здогадуватися і підкреслює ще раз, що вся розповідь — це лише переказ іншими словами всього того, що було записано в щоденнику.

Тому можемо сказати, що, вибравши цікаву форму розповіді, автор одначе не зумів використати всіх її можливостей, а навіть допустився деяких гріхів проти здорової логіки.

Зміст. Та не лише „Конотоп", а й інші твори Юрія Тиса характерні своєю надзвичайно слабенькою сюжетною композицією. Навіть у романтичній повісті „Рейд у невідоме", в якій герої серед бурхливих пригод об'їжджають різні екзотичні країни, зміст творять, так би мовити, елементи готові, зачерпнуті з інших джерел, а не випрацьовані автором. З трьох останніх книжок

Юрія Тиса найслабшою є під тим оглядом „Життя іншої людини", але далеко не стоїть на висоті свого призначення і „Конотоп", хоч тут брак плянового змісту покривається деякою мірою напруженістю теми. Але, назагал беручи, Юрій Тис як у площині ідей, так і в площині композиції не досяг належної висоти.

Нормальний творчий процес починається з ідеї, до якої потім письменник добирає потрібні йому відомості й факти. Здається, не помилимося, коли скажемо, що в Юрія Тиса творчий процес іде в протилежному напрямку: не добір даних до їдеї, лиш узалежнення ідеї від відповідно накопичених відомостей, якими автор хоче поділитися з читачем. Автор нагромаджує певні дані (треба признати, цікаві) з історії, географії, побуту, додає до того більше чи менше вдалих міркувань філософського характеру, трохи моралі, трохи політики, приставляє до того всього кілька історичних, а кілька вимишлених персонажів — і так **робить** твір. Іншими словами, автор, утилізує свій знаневий багаж. У висліді маємо сніп окремих сюжетних стебел, в'язанку епізодів — об'єднаний механічно конгльомерат. Окремі елементи не зливаються в ту органічну цілість, у те мереживо, з якого не можна нічого ані витягнути, ані переставити якогось кільця без шкоди й руйнації інших. В Юрія Тиса, навпаки, компоненти так слабо пов'язані між собою, що їх можна переставити в часі й просторі, деякі можна зовсім усунути, і від того нічого суттєвого не зміниться.

Так від самого початку „Конотопу": справа „діярія". Практично беручи, „діярій" не відіграв призначеної йому ролі, лише привів автора до кількох алогізмів. Можна було б почати розповідь просто, як вона починається на стор. 9, викинути всі „цитати" з „хроніки", лише згадати, що Павло писав щоденника, або й того не згадувати. Не кажемо, **що це слід було зробити,** але стверджуємо, **що можна було зробити** без ніякої шкоди для твору.

Аналогічно мається справа і з іншими епізодами. Саме **епізодами,** а не компонентами. Закохався б Павло в Маринку, чи в яку іншу дівчину — справа не міняється; покохала б Маринка його чи Тараса — було б те саме. Вибралися два герої до Києва — добре; вибрався б сам Павло, а чи сам Тарас — висліди були б однакові. Так і відчувається, що автор сідаючи за писання, чинив за прикладом казкового героя, який, вибираючись у літаючому кораблі сватати царівну, забирав із собою всіх і все, кого і що лиш здибав по дорозі, мовляв, ану ж, придасться! Не видно, щоб автор мав заранні продуманий плян і знав ясно, до чого він прямує, бо складові елементи оповідання не селекціовані, не обдумані й не витримані у пропорції відповідно до своєї ваги.

Невідомо, наприклад, для чого було так обтяжувати оповідання „романом" між Павлом і Маринкою, коли цей „роман" не має ні початку ні кінця (хоч би якого жалюгідного), ані взагалі ніякого відношення до предмету твору. З такої вічноживучої теми, як любов, автор чомусь зробив безбарвну, марудну й непереконливу деклямацію, безуспішно силкуючись провести паралелю між своїми закоханими героями і Данте з Беатріче. І хоч як часто повертається письменник до Павлового кохання, намагаючись побудувати на ньому ще одну сюжетну лінію, читач так таки й не знає, навіщо воно було потрібне.

Натомість події й випадки, які мали б творити вузлові точки сюжетного взору, виходять в автора нашвидкуруч, скоромовкою, блідо й нецікаво. Взагалі однією з найхарактерніших від'ємних рис творчої методи Юрія Тиса є, замість кульмінаційних моментів, — повні провали. Свідомо робить це письменник чи ні — невідомо, але в читача незмінно кожного разу залишається розчарування і невдоволення. Не зумів (чи не схотів) автор і в „Конотопі" зробити цікавими якраз ті пасажі, в яких найяскравіше

могла би проявитися лицарська вдача конотопчан взагалі, а головних героїв — зокрема: випади з обложеного міста, виправа під Путивль з метою відбити бранців, чи подорож Павла й Тараса до Києва. Чей же не можна вважати задовільним такий поділ уваги (беремо в числах): чершому випадові козаків на москалів (стор. 73) присвячено 11 рядків, другому випадові 4 рядки (стор. 95) і 11 рядків (стор. 96) — разом 26 ряків; опис дороги під час виправи під Путивль займає 24 рядки, а сам напад на валку, знищення сторожі й звільнення бранців зайняли авторові лиши 4 рядки; опис дороги до Києва займає майже 4 повні сторінки (118—121), а розмова з гетьманським емісаром ледве півсторінки. В той час, коли цілковито не вартому уваги випадкові розмови між Маринкою й Тарасом та враженню, яке ця розмова зробила на Павла, присвячено 46 рядків. А „випадок" не був зовсім ніяким випадком, і без нього було б так самісенько, як і з ним. Ворожбитським та знахарським здібностям пані Олени автор відводить 21 рядків плюс 10 рядків медитацій Павла про таємні сили природи (61 стор.), і нижче (стор. 63—64) ціла сторінка заповнена пусто-порожньою балаканиною між подружжям Борсуків. Воно врешті не так то й багато, але справа в тому, що оповідання майже на кожній сторінці захаращене всякими непотрібними дрібницями, серед яких і сам автор тратить орієнтацію. Це лиш підтверджує припущення, що автор пускався на води писання без мапи, стерна і бусолі, покладаючись виключно на „якось то буде". І вийшло недобре. Ось, наприклад, на стор. 23 читаємо: „Про ці новини шепотіли всі між собою, одні були за, інші проти, і так поділилися на різні партії" (мова йде про поголоски, що гетьман Виговський готується до війни з Москвою). Через три сторінки далі зустрічаємо те саме, тільки іншими словами: „Були такі, що твердо стояли за Виговським, але не мало було і таких, що сподівалися ласки царя" (стор. 26. Правопис збережено за оригіналом). На 31 стор. знову: „Не хотіли чути нічого конотопці про воєнні події. Все таки(?) багато з них були запаленими прихильниками гетьмана і його задумів, і тільки деякі схилялися до московської партії". І, нарешті, на стор. 48 ще раз: „Один тягне з москалем, другий дбає про гаманець, один визнає гетьмана, інший царя чи царського наставника — руїна панове" (знаки згідні з текстом).

Ставимо собі питання: Чи автор свідомо повторює що кілька сторін ту саму думку? Припустімо. Але в книжці знаходимо й що інше.

Отже на стор. 48 читаємо, що Павло вийшов з хати і зауважив якусь таємничу постать: „Хто ж тут у тих вулицях ховається? Ворог причаївся, чи зрадник? Подумав, що його підозріння, це вияв схвильованої уяви. А все ж знав, що в місті є такі прихильники царя, ласі на обіцяну землю і царські благодаті, готові піти під царську руку, а здержує їх тільки страх перед силою гетьмана". Зі стор. 57 довідуємося, що полковник Гуляницький видав наказ проти московських прихильників, і Павло цей наказ записав: „хтоколвек і з яких колвек причин триматиме партію ворога, без милости горлом караний буде, поцтивости усі свої, імена і маетности втратить і смертю ганебною скараний буде". Перегортаємо сторінку і зустрічаємо ще раз: „Павлові ніяк не містилося в голові, щоб у місті могли бути зрадники. Знав, що коли їх викриють, їхня доля буде незавидна, полковник Гуляницький не знає милосердя для ворогів. А втім, чи це перший раз трапилося б, що в обложеному місті заховуються ворожі сили!"

Здається, що Павло вже добре приготований до всяких „несподіванок". Але то лише здається. Бо ось на стор. 103 знаходимо таку розмову між Тарасом і Павлом:

Тарас: „— ... А втім і в місті москвини мають своїх шпигунів. Вони теж вміють розвідувати, може й краще ще як ми.

— Шпигуни в місті? — мало не скрикнув Павло.

— Ото ж то. Чимало в нас є таких, що йдуть з кацапами проти гетьмана.

Мовчали. Павло ніяк не міг освоїтися з думкою, що між оборонцями Конотопу можуть бути зрадники . . .“

Винен Юрій Тис, а потерпів Павло, бо лише через неуважність письменника інтелектуальні здібності його власного героя опинилися під сумнівом.

Ми не знаємо, як дивиться Юрій Тис на своїх читачів, але майже з кожної сторінки „Конотопу“ віє просто дотикально відчутною ігноранцією до думки тих, для кого твір написано. Автор не вживався в описувані події, ані не потрудився як слід перевірити сам себе, вважаючи, що добре й так, як є. Інакше важко пояснити невідповідальність за власні слова, які автор часто сам заперечує, хаос у часовій послідовності, якої, оскільки твір пишеться „за хронікою“ треба було б додержати, і, дослівно, **сотні** різного роду неохайностей, які можна побачити виразніше, читаючи книжку з олівцем у руці.

Ось на стор. 24 знаходимо цитату з Павлового діярія, де він згадує, що конотопські парубки лихі на своїх дівчат: „Цим гожим дівчатам сподобалися чернигівці, і вони баляси точать з козацькою залогою. Козаки не від того. За любовним хмелем місто таки не обережеться від молодечих гріхів, як це часто буває там, де стоїть військо“.

А на стор. 45 повне заперечення попереднього: „Павло далі записував сторінки свого діярія. Згадав, що козаки тримаються здалека від жителів міста, бо врешті й часу не мають на розмови та базікання. На зміну працювали сотнями при фортифікаціях — тепер поглиблювали рови довкола міста — вправлялися на левадах зброєю, шермом і рушницями. Тільки в неділі приходили до манастирської церкви на Службу Божу. Слухали її у карних шерегах, били поклони і слали мольби, і відходили до своїх куренів“.

Ще яскравіший приклад авторової недбайливости знаходимо на стор. 62—63. Отже, на сторінках суміжних. На стор. 62 читаємо: „. . . Тоді пані Олена говорила, що молодим треба забезпечити вигоду, пан Борсук згадав про гроші, а він, Павло, кепкував собі в душі. Що ви знаєте, чого нам потрібно? Про що вони говорять? Що його і Маринку це все обходить?“ (Пунктація за оригіналом).

Це було напередодні виїзду Маринки, а другого дня по її виїзді (стор. 63) між батьками знову відбувається розмова, з якої раптом виявляється, що Борсук ані сном, ані духом не відав, що Павла й Маринку лучать нитки взаємної приязни.

Але наймаркантніший випадок знаходимо на стор. 27, де автор говорить про москалів: „Якісь таємні сили викликали їх з глибини лісів на весняні рівнини України“. А п'ятьма рядками нижче на закінчення того самого абзацу таке: „Вийшли із своїх сумних рівнин, брудних хиж темних і здивовано гляділи на чисті чепурні доми, на плекані сади і городи Конотопу“. Вкінці, воно не так то й важливо, чи вийшли з глибини лісів, чи з сумних рівнин на весняні рівнини. Але в межах п'ятьох рядків таки варто було б уникнути цієї розбіжности у власних твердженнях.

В казці власникові літаючого корабля придалося все, що він знайшов на дорозі й забрав. Але досвід каже, що, вибираючись у висоти, в прямому, чи переносному того слова значенні, не треба брати нічого такого, без чого можна обійтися. Юрій Тис цієї засади не притримується. Не маючи твердого окресленого пляну, не подбавши наперед зав'язати вузли інтриг, він потрапляє в порожнечу і, щоб виборсатися з неї, чіпляється, за що лиш можна, а то й просто розводнює текст нагромадженням слів, серед яких важко вловити логічну думку. Наприклад: „Нічого дивного в тому не було, що стрічні люди вітаючи пана Борсука, споглядали цікаво за ними:

подумати тільки, що Тарас у витертих і сполинялих шараварах та вицвілому жупанчику просто вражав кожного своєю постаттю, побіч шановливої(?) і багато одягненої особи Борсука" (стор. 9). Спитаємо: чому „подумати тільки", коли „нічого дивного в тому не було"? І чому Тарас робив аж таке враження на жителів Конотопу? І чому його шаравари були не просто полинялі, а „сполинялі"?

Або інше: „Сонне місто в зимі, незамітно лагідне(?) у літі, з такими ж лагідними людьми. Трудолюбиве життя, дрібне, з щоденними розрахунками, без злетів і мрій. Панував тут порядок, у якій(!) були включені цілком природно народини і смерть" (стор. 44). Середнє речення можна ще якось прийняти, хоч у ньому, як і в першому, бракує присудка. Але що означає „незамітно лагідне"? І як розуміти решту: чи автор хотів сказати, що в місті люди були лише влітку, чи лише влітку люди були лагідні? І, врешті, останнє речення. Здається, краще буде для автора, коли цього речення просто не приймати під увагу, бо, поставившись до нього уважно, дійдемо до фантастичних висновків.

Або, що означає таке речення: „Правда на Україну нашу, на Роксолянію хіба не належить нам, нації козацько-українській?" (стор. 140).

І ще: „Аж задрижав, коли роздумуючи над своїм тихим(?) коханням, запитав себе, чи не є воно лишень його уявою і видумкою. Блукав у думках, шукаючи впевнення і не знаходив виходу" (стор. 150). Отже, спитаємо, було кохання, чи була видумка? Виходу Павло не знаходив (зрештою, нічого дивного, бо він шукав не виходу, а впевнення), але чи знайшов упевнення? І що було б, якби він таки знайшов нешукане — вихід, то що? Втік би від кохання? Незрозуміло.

І далі: „Була недавно весна. Лелеки вивели вже молодих, а в Україні одні лягли під шаблями на вічний сон, розмалювали переможні прапори і пишне козацтво рушило з бій:

— Хто в Бога вірує! За вітчизну, хлопці! Свята Покрова з нами!"

Шановні панове! Запам'ятайте цих кілька рядків, і пригадуйте їх собі кожного разу, коли вам прийде охота клити з жіночої логіки . . .

На жаль, таких і подібних місць, які зраджують безпомічність автора, багато. Але вони не можуть заступити собою браку акції й змісту в ширшому розумінні і не рятують, а погіршують ситуацію.

Натомість рятують ситуацію баталічні сцени, у яких зображуванні Юрій Тис слушно признаний неабияким знавцем і майстром. Скажемо більше: Юрій Тис у цій ділянці не має суперників. І в „Конотопі" опис боїв є тією останньою дошкою рятунку, до якої врешті допадає автор. При тому зазначимо характерне явище: у баталічних сценах навіть граматичних огріхів менше, хоч і тут є їх подостатком.

Але саме тому, що автор є подекуди знавцем воєнного ремесла і вміє про війни майстерно оповідати, маємо право жадати більшого від „Конотопу". Адже конотопська епопея — вимріяна тема для Юрія Тиса! Адже мова йде про один з найсвітліших моментів нашої історії! І тому ми б хотіли, зокрема, коли говорити про облогу героїчного міста, чогось менше загальникового, що можна б перенести на інші випадки, а конкретнішого, специфічнішого, як специфічним є „Батурин" Б. Лепкого для Батурина.

Та несправедливо було б не признати Тисові вміння надати виразности, напруженості й динамічности бойовим образкам, але, в кінцевому висліді, читач безсилий втримати їх у пам'яті кожний зокрема. Майже цілий опис штурмів та облоги — це різні варіянти таких двох абзаців:

„З лісів і передлісків сунули на місто незчисленні зграї ворога. Гамір тисячів голосів понісся над містом, а з ним мішалися вигуки наказів, грім і тріскіт стрелянини гуркіт бойових барабанів. Йшли навпростець полями,

а позаду них лишалася стоптана тисячами стіп і погноблена земля" (стор. 88)

І другий: „Тим часом у місті мушкетний вогонь змішав москвинів. Захиталися, як стіна, що має впасти, і нагло кинулися врозтіч. Не мали часу відповісти на вогонь, кожний рятувався сам, як знав. Під міськими валами сипнула на них з мушкетів сувора чернігівська сотня" (стор. 92).

Не дивно, отже, що вся облога зливається в двох загальникових поняттях: насували — відбивали, насували — відбивали . . .

Останній бій з участю військ гетьмана Виговського залишається в пам'яті виразніше, і це ми завдячуємо саме тому, що письменник не обмежився тут загальниковими реченнями, лиш дав щось конкретніше. І взагалі сам помисл — зробити з Павла й осаула свого роду „воєнних звітодавців", висадивши їх на замкову вежу, ніби у фокус, в якому сходилися відбиті промені з цілого театру воєнних дій під Конотопом, — заслуговує комплімента за свою дотепність.

Одначе — тут вертаємося ще раз до композиційних недоліків твору — пропорційно до своєї ваги і місця в оповіданні, рішальний бій вимагав більшої докладности й більшого простору, ніж йому відведено в книжці. З тих п'яти з половиною сторінок, на яких знаходимо опис бою, більше сторінки присвячене речам несуттєвим, отже чотири й пів сторінки на кульмінаційний момент, де бере участь аж три партнери в загальній кількості сотні тисяч людей, — таки абсолютно замало.

До цього останнього моменту було б ще одне зауваження: на стор. 162 в розмові з осаулом Павло цілком несподівано для читача заявляє про те, що Трубецкой знав сили гетьмана Виговського. Трубецкой міг знати, але звідки знав про поінформованість Трубецкого Павло? Воно тим більше дивно, що Павло знав, а осаул не знав. Виходить навіть, що осаул не знав і про бій під Шаповалівкою, аж Павло про це йому доповів, а Павлові **„хтось"** розказав . . . Зауважа непереконлива і зовсім не на місці. Авторові треба було б посвятити трохи праці й перенести цю важливу вістку взад, зробивши з неї якийсь цікавий пригодницький епізод.

І, нарешті, розв'язка. Останній акорд вийшов млявий і своєю безбарвністю він ще більше послаблює враження від кульмінаційного моменту. А мусів би бути величний, світлий і врочистий — рівно великий і відповідний події, яку святкував тоді Конотоп. Тис не дав нам насолоди відсвяткувати в душі разом із непереможним містом. Закінченню бракує живіших тонів, більшої опуклости і того зворушення, що відчувається більше між рядками, ніж в рядках, і дає читачеві уявлення про силу спроможности мистця у хвилину творчого піднесення.

Герої. Може й краще було б почати розгляд „Конотопу" саме з героїв, бо в найбільшій мірі вони визначили композиційні хиби твору. Тут знаходимо в Тиса ту саму, що у царині ідей, тенденцію „найлегшого способу", цебто, оперування готовими категоріями. Саме категоріями, а не характерами, оскільки в „Конотопі" живих людей немає. Замість них знаходимо абстрактні схеми — не то маски із старогрецького театру, не то роботи з атомової доби, спроможні лише на такі рухи і на такі звуки, на які їм дозволяє вмонтований механізм. Герої „Конотопу" — це геометричні фігури, що їх можна з математичною точністю обрахувати під кожним кутом зору, машини, які не криють в собі нічого непередбаченого і діють за визначеними наперед законами.

Головний негативний герой — це просто гуща, з якої виділено ледве-ледве дві постаті: Семигуба і безіменного отамана. Але й у позитивних, головних, також нема нічого суб'єктивного, нічого теплого, хай навіть і хибного, але такого людського, зрозумілого й переконливого. Нема! На героях

тяжить тавро духу механізованого віку — віку економії сил і часу — віку півфабрикатів і готових виробів. Навіщо трудитися над характерами й світоглядами, коли вистачає двох основних типів, — позитивного і негативного, — а в них вже є готові парадигми. Хочете позитивного? Ось він: патріот, побожний, розумний, хоробрий, чесний, шляхетний, працьовитий і добрий. З темним вусом і кучерями — молодий. З лисиною і сивою бородою — старий. Хочете негативного? Це, перш усього, національний ворог. Він рижий, веснянкуватий, п'яний, дурний, жорстокий, нахабний і безбожний. Його державна приналежність залежить від однієї з трьох головних ознак: має він лапті на ногах, „рогатуфку" на голові, свастику на рукаві. Це все.

Чи ж не вистачає?

Ми далекі від думки протестувати, щоб літературні герої мали свої погляди і свої переконання, але ми проти того, щоб героїв розглядати лише і виключно через політичну лупу й ділити їх за засадою: добрий дядя і поганий дядя. Людина — незвичайно складний, багатогранний і витончений комплекс, щоб його можна було зміряти політичним метром. А наскільки цей підхід згубний, можемо судити на прикладі підбольшевицької літератури. Своїми невгнутими вимогами клясового і лише клясового (за новішими законами ортоепії слово „клясовий" вимовляється „вєлікарусскій") підходу до явищ і людей комуністична партія благополучно довела мистецтво взагалі, а літературу зокрема, до величавого закономірного пшику. Чи не вистачальний приклад для нас?

Мусимо врешті оголосити війну нещасливій антимистецькій засаді — зображення героїв лише у двох політично-котрастових барвах, а кожного героя зокрема — в площині одновимірній, під шильдом політичного терміну чи загальникового поняття. Лишім терміни, абстракції й загальники для науки — в літературі потрібні живі люди й цікаві характери.

Що ж можна сказати про героїв „Конотопу"? Про центральну постать оповідання автор взагалі відмовляється дати нам будь-які відомості, заявляючи, що вдачу і серце Павла могли б відчитати хіба вчені звіздарі, коли б мали дату і місце його народження. А що таких даних Павло не залишив, то ніхто, в тому числі й автор, того не знає. Це — чудесно! Тонко, дотепно і взагалі по-тисівськи! Замість мозолитися над психікою і вдачею героя, та ще й кому не вгодити, автор дає читачам повну волю і поручає їм відтворити Павла, як кому до вподоби. Та ще й заохочує: „...і тут є велике місце для нашої уяви" (доречі, вираз незграбний — чисто шкільський).

Справді, можемо дати волю своїй уяві. Але навіщо їй трудитися, коли вже є готовий випробуваний і загальноодобрений взірець: патріот, побожний, розумний, хоробрий, чесний, шляхетний, працьовитий і добрий. Хіба ж не так? Може деякі з цих рис і не наголошені в оповіданні, але немає найменшого сумніву, що Павло посідає всі. Чи хтось може до цієї характеристики додати ще щось істотне? Здається, ні. Та й непотрібно. Образ головного героя вичерпаний.

А Тарас? Що знаємо про нього з оповідання? Був довгоногий, худий і мав довгі вуси, „що сторчали, наче два дроти". Це його зовнішні риси. А внутрішні? Та навіщо й питати? Ясно, що й Тарас, як позитивний герой, визначався такими чеснотами: був патріотом, побожним, розумним і т. д.

Матвій Борсук? Був старшим, ніж Павло й Тарас, мав крамницю, жінку й доньку. Належить також до позитивних героїв, а тому є патріотом, побожним, розумним, хоробрим і т. д.

Навіть полковникові Гуляницькому — такій видатній фігурі — автор не постарався уділити більше характерних рис ані як людині, ані як представникові знатного роду, ані як стратегові. Гуляницький такий самий, як

і всі інші позитивні герої, хіба що більшого формату. Він — полковник, він — знатний воїн, він керує облогою і видає накази, але все таки ми його тільки вгадуємо, бачимо здалека, а зблизька — дуже принагідно й недовго. Письменник пояснює, що Гуляницький дуже зайнятий і не має часу на приватні розмови. Що ж нам лишається в такому випадку? Хіба обмежитися жалем на ті поважні причини, що не допустили нас до ближчого знайомства з цією заслуженою перед історією особистістю . . .

Олені Борсуковій на самому початку автор дав досить докладну характеристику, і ми сподівалися, що із вдачі цієї шановної матрони у творі щось зав'яжеться. Але помилилися. Автор на першому розділі сказав нам усе, що мав сказати, і з характеристики героїні в дальшому тексті не використав нічого. Мимоволі пригадуються слова, здається, А. Чехова, який сказав приблизно таке: „Якщо ви згадуєте на першій сторінці роману, що на стіні висить рушниця, то ця рушниця мусить пізніше вистрілити. Коли ж не вистрілить — не треба, щоб і висіла".

В даному випадку рушниця висіла, але не вистрілила.

Маринка зовсім нецікава. Така нецікава (хоч автор нас переконує в протилежному), що аж ніяково за неї. Відчувається, що письменник малював її наосліп, сам не маючи про неї ані уявлення, ані зацікавлення, і тому зовсім не дивно, що приписав їй фальшивість. Бо і як можна повірити в щирість її слів: „Я не боюся!", коли Павло „у світлиці побачив перелякані очі Маринки" (стор. 49). Також не можемо повірити, що дівчина була розумна і така свідома, якою її хотів би представити автор на стор. 62, коли внизу на тій самій сторінці знаходимо її розмову з Павлом. Поминаючи вже питання немилосердного знущання над усіми правописними і пунктаційними законами при прямій мові, але хіба не можна було піддати молодим людям якусь, хоч би простеньку, тему?! І єдине мудре, що міг автор з такою героїнею зробити, це — вислати її геть, щоб не заважала.

Таким чином вище згаданими іменами позитивні персонажі „Конотопу" вичерпані. Мало їх, але розмножувати далі дублерів не було сенсу. Вони й так в унісон сказали всі слова, які потрібно було сказати, один за другим принесли всі жертви, які можна було принести, і якби так не прийшов на поміч гетьман Виговський, уже б самі не мали ані що говорити, ані чого робити.

Негативних типів, як ми вже згадували, в „Конотопі" майже нема. Найповажнішим є московська гуща. Незалежно від того, з яких причин автор вдався до збірної дієвої особи, мусимо признати, що помисл має свою художню вартість. Справді ж бо між оборонцями Конотопу і нападниками співвідношення сил дорівнювало відношенню одиниці до маси. Крім того, зображення московського війська, отого безмозкого, безвільного, безликого, сильного лише своєю кількістю тлуму — лише тлумом, лише дикою отарою, лише масою — збірним окресленням — викликає вірний і яскравий образ. Нічого нового не придумав цар Ніколай , лише резюмував науку своїх попередників, сказавши:І „Солдата треба виховати так, щоб він більше боявся палиці свого фельфебля на плечі, ніж ворожої кулі в лоб".

І, власне, на контрастах між московською гущею й українськими козаками можна було розвинути дуже цікаві епізоди випадів з обложеного міста, чи оборони проти атак, що їх автор збув скупими й сухими словами і не дав їм належного психічного обгрунтування.

З другого боку, вирізнивши більше негативних персонажів, автор не мав на чому зав'язати конфліктів, і тому, „Конотоп" має такий вузький зміст, що його можна вичерпати кількома реченнями. Не використав письменник і тих можливих сюжених ліній, які давала б особа Семигуба, Безпалого чи протопопа Максима. Взагалі поміж дійовими особами твору така слаба пов'язаність, як і між окремими епізодами. Все носить випадковий характер,

поєднання — чисто механічне, події не випливають логічно й закономірно одна з другої, а дієві особи виступають в ролях статистів.

Психологічно герої зарисовані дуже примітивно, плоско, однобоко, про якісь внутрішні духові протиріччя, тим більше — кризи, нема й мови. Нема навіть в діялогах якоїсь, не скажемо вже нової, але хоч би трохи свіжої думки, ні своєріднішого погляду, ні глибини розуму, ні живого дотепу — нічого. Все старе, перевірене, безсумнівне, ортодоксальне.

Герої фактично не мають про що говорити. Коли ж і спробують часом висловити якусь суб'єктивнішу думку, то вона здебільша йде врозріз із правдою, або заходить в колізію з логікою.

Так, наприклад, не знати, на чому опирав свої погляди Борсук, заявляючи, що „нині смерть не страшна, а давніше було не те", коли кожному відомо, що Україна від найстаріших часів і до наших днів перебуває в стані перманентної війни то з півднем, то з північчю, то зі сходом, то з заходом. На стор. 29 знаходимо такий уступ з міркувань Тараса: „Годинник для кацапів — продовжав — це найцінніша річ для ґвалту і крадежу. Хіба більшу вагу має для них їхній цар. Його лякаються, бо має силу. Його подивляють, бо може мати багато годинників, і може в кожного його відібрати".

Поминаючи факт, що весь інцидент занадто тенденційний і занадто виразно пришитий білими нитками до сучасности лишаючи також на боці гріхи стилю, пунктації й синтакси, звернемося лиш до найважливішого.

Інколи трапляється, що незручний вираз породжує двозначність, або затуманює текст. Але в даному випадку нема ні туманности, ні двозначности. Навпаки, автор зовсім просто і недвозначно стверджує, що для москалів найбільше спокусливою **річчю** „для ґвалту і крадіжу", спокусливішою навіть від годинника (хоч означення для годинника вжито в суперлятиві), є . . . цар. Коментарі зайві.

Взагалі ж, коли говорити про героїв „Конотопу", то найпритаманнішою їхньою рисою, помимо, очевидно, бажання письменника, є резонерство. Якраз ті постаті, що мають бути носіями ідеї й рушіями акції, деклямують і повчають без кінця. Тим часом їхні дидактичні проповіді й міркування здебільша не витримують критики. Взяти для прикладу хоч би філософствування Павла про початки лиха (стор. 47), або Тараса про „пересіч нації" (стор. 114). За логікою Тараса мало б вийти, що пересіччю американців свого часу були раби-мурини, які працювали напевно більше і важче, ніж українські жінки. В дужках до тієї самої сторінки зазначимо, що, перефразовуючи і вкладаючи в уста Тараса сентенцію Джона Стюарта Мілла, автор був зобов'язаний зазначити джерело.

Навіть такого поважного героя як Гуляницький автор наділив хвалькуватістю і слабістю до многословства — рисами абсолютно невластивими для воїна. Ніяк не можемо повірити, щоб полковник міг сказати: „Конотоп мусить стати символом нашої боротьби за волю. Я вже подбав, щоб так сталося, а не інакше". І далі до недоречної пригадки про клопоти покійного Богдана з булавою.

Щоб сказати такі речі, треба стати в позу. А полковник Гуляницький не був позером. Та й що, зрештою, мав на увазі автор, коли приписав цьому лицареві хвалькувату фразу: „Я вже подбав, щоб так сталося"?

Резюмуючи все сказане до героїв, мусимо признати, що нас їхні сильвети не задовільняють. Поважно трактувати їх не можна, бо й сам автор їх ані не знав, ані поважно до них не ставився. Інакше не можна пояснити того попросту скандального факту, що один з головних героїв твору — Матвій Борсук стає Максимом (стор. 139), а потім перетворюється в Мартина (стор. стор. 151, 152, 168). Його ж дружина Олена на стор. 88 стає чомусь Ганною. Нечуване!

В. Чапленко / СУЧАСНИЙ СТАН РУСИФІКАЦІЇ НАШОЇ МОВИ НА УКРАЇНІ (Закінчення)

Ясно, що в тих випадках з чужомовними словами, де нема можливости обминути роззіву через точнішу передачу двозвука чи ін-як, роззів залишається (какао, Мао тощо). Але тільки русифікаційним тиском можна пояснити запровадження написання „соціальний", „геніальний" замість „соціяльний", „геніяльний", бо тут можливий йот між голосними (фонетично „соційальний"). З цієї ж позиції треба розглядати й написання „Іоан", „Іеремія", „Іордан" замість кращого для української мови „Йоан", Єремія", „Йордан". [З мого розгляду випадає питання про передачу лябілізованого І (нім. Ü, фр. U) з тієї причини, що в нашій графічній системі нема засобів для точної його передачі, бо ні східне Ю (засвоєне під російським впливом), ні галицьке І цього звука не передають. Та в українській звуковій системі цей звук цілком невластивий. А як передача через Ю (Мюнхен, Гюго) „узвичаєна" в практиці більшости українців, то її й треба прийняти.]

Звертає на себе увагу писання в практиці на Україні багатьох явно українських прізвищ у російському звучанні. От ілюстратор чи маляр „Резніченко" (чому не „Різниченко"?), в Ужгородському університеті працює доцент-філолог „Ніколаєнко" (чому не „Миколаєнко" чи бодай „Николаєнко"?), у Дніпропетровському обласному видавництві вийшла книжечка „Пушкін у Катеринославі", а її автор підписався „Ю. Немченко" (не „Німченко"). Дописувач з одного полтавського села в „Літературній газеті" підписаний як „Ніколенко". Наросток „-ин" у прізвищах типу „Плоткин" (так підписується письменник, Г. Плоткін, а ще є І. Костін, є композитор Нахабін) передається через -ін, а не -ин. Я не кажу вже про прізвища на -ов (І Муратов), що теж могли б бути на -ів, за прикладом галицьких „Бойків", „Стахів" тощо: тут, на жаль, „узвичаєне" більше -ов (С. Ффремов, мовознавець Ганцов). Нічим іншим, крім „перестраховки", цих порушень української звукової системи не можна пояснити. Я ж зареєстрував з тексту журналу „Вітчизна" навіть прізвище харківського письменника В. Сокола, переданого як „Сокол", що давніш увесь час писався „Сокіл"!

Імена теж оформлюються часто по-російському: „Анатолій", а не „Анатоль", як було давніш, „Антон", а не „Антін", „Нестор", а не „Нестір", „Дорош", а не „Доріш", „Симон", а не „Симін", як повинно бути, коли зважати на народну вимову.

У морфології найтривожніше явище — оте закінчення -У, -Ю, замість -ОВІ, -ЕВІ (-ЄВІ), в дав. відм. однини („батьку" зам. „батькові", „вчителю" зам. „вчителеві"), що про нього з таким болем писав М. Рильський. Офіційно його запровадив, либонь, чернігівець П. Тичина, що, як комісар народної освіти, затвердив „Український правопис", опрацьований в Уфі (маю на увазі видання — „Український правопис", Київ, 1946 р.). У цьому правописі до закінчення -ОВІ, -ЕВІ у всіх випадках додано „а також -У, -Ю". Чи викреслено це в найновішому, наново переглянутому виданні цього року, я ще не знаю. Мабуть, ні, бо русифікаційну його тенденцію, як видно з передмови, посилено ще більше, а закінчення на -У, -Ю рябіють ще й досі навіть у „Літературній газеті", де надруковано й отой „біль" М. Рильського. Раз-у-раз трапляються такі чудасії, як „пам'ятник Шевченку", „пам'ятник Франку". У зовсім недавньому листі ЦК КПУ та Ради міністрів УРСР до Волинського Обкому систематично вжито форм „секретарю" (зам. „секретареві), „начальнику", „Шевченку", „Малишу". („Рад. Україна", з 5. XI. 59 р.).

А тим часом для цього немає ніяких підстав у живій мові українського народу, бо дев'ять десятих його знає тільки форму на -ОВІ, -ЕВІ (-ЄВІ). Вона ж, ця форма, абсолютно переважає в південно-західному й у південно-

східному наріччях, а форма на -У, -Ю є тільки в північному наріччі, та й то не у всіх його говорах (у західних говорах поширене закінчення -ОВІ). А як наша літературна мова побудована в основному на південно-східному наріччі, то форма на -ОВІ й запанувала цілком природно в її нормах. Про це сказано навіть у недавно виданій у Києві „Історичній граматиці української мови" (в-во „Радянська школа", Київ, 1957 р.): „В українській літературній мові переважає закінчення -ОВІ (-ЕВІ, -ЄВІ); закінчення -У (-Ю) вживається рідко".... (стор. 185). Ті окремі випадки — це я вже кажу, — коли можлива й форма на -У, зв'язані з певними умовами історичного або морфологічного характеру. Це або архаїчні вислови типу „слава Богу", „козацькому роду нема переводу" (приказка: форму „роду" затримала рима з „переводу")' або слова з основами на -ОВ- (острів — острову, Ветухів — Ветухову, Яків — Якову, Львів — Львову): вживання закінчення -ОВІ давало б повторення складу -ОВ, — тим воно тут і неможливе. Можна ще допускати його в окремих чужомовних іменах або в називаннях по батькові „Кириловичу". Дехто думає, а на Україні так і пишуть, що при збігові двох чи трьох іменників цього типу, одно закінчення треба давати таке, а друге таке. Та це помилкова думка. Напр., О. Синявський у своїх „Нормах" допускає побудову „товаришеві вчителеві Гавришу", але я б сказав і „Гавришеві". Тим більше цілком добре звучить „Тарасові Шевченкові", „Іванові Франкові" тощо.

У київських же і львівських виданнях можна натрапити на такі дивовижі, як „письменникові-початківцю", а в „Літературній газеті" недавно надруковано привітання „Івану Виргану" (з нагоди 50-річчя). Можна уявити, яке „болюче" було це привітання цьому доброму знавцеві української мови!

Нещодавно вийшла антологія Юрія Лавріненка „Розстріляне відродження", і на ст. 8 мене просто приголомшила ряснота русифікованих форм: „Юрію Шевельову (Шереху) ... „Леониду Лиману" ... „Івану Кошелівцю" ... „Василю Барці" ... „Василю Гришкові, Яру Славутичу". У нього ж антологія „видана українською мовою не українцями, а поляками".

Один час обминали кличну форму, але тепер її вживають, часом, навіть у звертаннях по батькові. Правда, є деяка непевність у випадках неособового звертання, напр., у „Радянській культурі", ч. 40, за листопад 1959 р. можна прочитати заголовок „Драстуй, нова Ксаверівка" замість „Ксаверівко". Але в „Радянській Україні" з 5 лист. 1959 р. — „тобі... наша батьківщино".

Хибно, під російським впливом вживають часто описових форм ступенів порівняння прикметника: „більш сильний" зам. „сильніший". Вживання вищого (другого) ступня порівняння „кращий" замість найвищого — „найкращий" („конкурс на кращий твір гумору й сатири" в „Рад. культурі" з 27. XII. 59 р.) — це калькування російської форми „лучший", що має значення й найвищого ступня. Поширене в радянських письменників (воно є навіть у доброго знавця мови М. Стельмаха) творення іменників від якісних прикметників типу „хитринка", „лукавинка" — російське явище. Не можна вважати за українське і творення від таких же прикметників іменника типу „синь", „рань", „вись", „сизь" (трапилося в одного поета-початківця), „могуть" (є в В. Сосюри). Ті окремі слова цього типу, що є в українській мові („сить" — жир; Грінченко наводить приказку з Номиса, що в ній є слово „синь") свідчать про непродуктивність цієї форми. Відповідно до цього українська мова творить слова типу „си́нява", „черво́нява" або „височінь", „глибочінь" тощо.

Майже зовсім не вживають присвійних прикметників на -ІВ та -ИН, що являють собою одну з яскравих особливостей живої української мови. Там ніхто тепер не напише: „Шевченкові твори", „Тичинині поезії", тим більше — „Панькові Кулішеві твори, а тільки „твори Шевченка", „Хустка Довбуша" (опера). І навпаки: досить часто вживають пасивних дієприкметни-

ків теперішнього часу, що абсолютно невластиві українській мові: „нерушима дружба", „невидимий" (замість „невидний"), „зримий (видний), „невмолимий (невблага́нний), останнім часом дуже поширилось „вагомий" (у розумінні „значний"), а також іменник „невагомість" (а по-українському тут було б краще „безвагість"). Більше ніж раніш тепер уживають активних дієприкметників теперішнього часу („завідуючий" — завідувач, „керуючий" — керівник, навіть „вільноопределяющийся"), ба навіть минулого часу („погибший").

У прикметниках чужомовного походження „професіональний", „принципіальний", „провінціальний" — замість „професійний", „принциповий", „провінційний", як також „італьянський" зам. „італійський".

Оформлення таких назв міст прикметникового походження, як „Дніпропетровське", вживають тільки в російській формі (без закінчення — Е). А тимчасом ця українська форма, погоджувана з середнім родом іменника „місто", — жива народна форма: я з дитинства пам'ятаю назву „Номосковське" (так наші селяни „скорчочують" незрозуміле й довге слово „Новомосковське"; взагалі при чому тут Москва?).

У **синтаксі** теж можна відзначити декілька силоміць накидуваних російських конструкцій, невластивих українській мові. Це передусім надмірне вживання орудного дієвої особи, що його найгірший вияв, у поєднанні з безособовою дієслівною формою на -но, -то, можна бачити навіть у формулі затвердження офіційного правопису: „Затверджено Народним комісаром освіти УРСР П. Г. Тичиною" (згадуване видання). Дуже поширилась тепер конструкція — сполучника „є" плюс орудний відмінок („він є вчителем"). Конструкція ця польського походження, але на Наддніпрянщині закріпилася вона під впливом російської сполуки „является". Чимало трапляється росіянізмів у керуванні деяких дієслів: „вчитися чому", а не „чого", „зрадити комусь", а не „когось". Живцем перенесено російську конструкцію з прийменником „по" („комісія по влаштуванню свята"), дарма, що в 20-их роках знайдено ще одну заміну для неї: „комісія для..." або й просто безприйменникова конструкція — „комісія закордонних справ". І на Україні, мабуть, випадково дано правильну назву „Товариству для поширення політичних та наукових знань". Або „Комітет у справах вищої школи"... Можна далі відзначити зворот „згідно закону", що його вживають замість українського „згідно з законом", вислів „один і той же" зам. „той самий". У фразеології дійшли були навіть до такого безглуздя, як „добро пожалувати", але останнім часом почали його обминати.

Коли мати на увазі найбезглуздіший вияв того „догматизму", що про нього говорив на з'їзді письменників О. Кундзич, то це можна сказати про називання людей по батькові. Це просто якийсь казенний ідіотизм, що аж дратує, як читаєш „радянські" тексти. Називання по батькові в сучасній українській літературній мові можливе, і я сам свого часу опублікував статтю на його оборону (в календарі „Нового Шляху"), але воно не таке обов'язкове, як у російській мові. Це добра форма звертання при взаємненні молодших із старшими (напр., студент так може звертатись до свого професора), а також старших між собою при рівному становищі (напр., двоє педагогів, що працюють у тій самій школі), якщо вони більш офіційно, аніж інтимно знайомі. (При товариському взаємненні досить імен: Зенон, Василь, Іван). Але не пасує називати по батькові людей чужих і далеких, тим більше давно померлих, зокрема письменників та діячів. У таких випадках цілком вистачає імени й прізвища: Тарас Шевченко, Леся Українка, а вже й поготів — Іван Франко, якого за життя по батькові, мабуть, ніхто ніколи не називав. Тепер же на Україні по батькові називають геть чисто всіх, навіть свинарок та доярок (я не зневажаю цих корисних працівниць,

але навіщо їм те „по батькові"?), а коли перевидають давніших галицьких письменників, то наче спеціяльно досліджують, як у котрого батька звали, і обов'язково по батькові „величають".

Та найбільше позначився русифікаційний тиск на тому складникові мови, що в нього найлегше втручатися, — на **лексиці.** Запроваджують російські слова не тільки на „порожні місця", що звичайно уможливлюють чужомовні запозики, а й у тих випадках, коли українське слово можна якось скомпромітувати. Якщо, наприклад, „завод" можна сяк-так виправдати (бо в українській мові, справді, відповідного слова нема), то вже слово „льотчик" запроваджено з цілковито-абсурдною мотивацією: мовляв, українське „літун" нагадує „літунів" на виробництві (тепер це явище зникло, а „льотчик" залишився). Цікаво, як би тепер перевидавали повість В. Підмогильного „Військовий літун"? Невже виправляли б на „льотчик"? (А, між іншим, у самій російській мові тепер називають „летунами" тих народних сміливців, що ще раніш, до авіяції, пробували „літати", таких, як „Артем Летючий" Антоненка-Давидовича). Слово „чужомовний" замінили словом „іншомовний" під тим приводом, що, мовляв, воно означає ворожість до інших мов і народів. Мабуть, такими ж міркуваннями керувались, заміняючи останніми вже роками слово „чужоземець" російським „іноземцем". З огляду на це можна припускати, що якби в українській мові було слово „воскресенье", то його б викинули під тим приводом, що це релігійне слово, а слово „крестьянин" — що це походить від „християнин". На щастя, в українській мові маємо невтральні „неділя" й „селянин".

Отож під тим чи тим приводом або й без ніякого приводу та потреби українську мову занечищено численними лексичними росіянізмами. Усіх їх не можна в цій статті перелічити, але все таки варто згадати хоч найпомітніші з них, такі, як от: „смисл", „заряд", „снаряд", „строк", „магазин" (наприклад, „книжковий"), „пробка", „стакан", „шляпа", туфлі", „галстук", „раковина", „тушканчик", „гончий пес" (хорт), „здравниця", „вторгання", „зарубіжний", „підкидиш", „живопис" (малярство),, „еврей", „глава" (і розділ у книзі, і голова держави), „училище" тощо.

Дуже поширені російські форми голубиних імен: Вася — Васька, Ваня — Ванька, Катя, Лена тощо. Це останнє, як пошесть, уже суто-психологічними шляхами, як, мовляв, „панські" імена, заливає навіть село, і там ці форми майже зовсім витискають українські форми (маю на увазі Наддніпрянщину й Кубань). А тим часом українські мовні чоловічі імена в цій „жіночій" формі зовсім невластиві, і там, де українська мовна стихія ще досить сильна, вона їх „знешкідливлює" чи „асимілює", надаючи їм українського характеру: „Петько", „Хведько", „Гришко" тощо.

Елементами русифікації треба вважати й такі випадки, коли якихось слів, не чужих українській мові, під впливом російської мови, вживають частіше, ніж треба, наприклад, „хороший", „красивий". Цих слів так часто вживають, що майже вийшли з ужитку їхні повноцінні синоніми „добрий", „гарний". Іноді цей „вплив" ледве вловний, але українське мовне чуття боляче на нього реагує. Напр., під впливом російських заголовків типу „Вопросы истории" Л. Булаховський дав „Питання походження української мови"; — і це „звучить" погано.

Дуже виразно й болюче відчувається тиск у царині запозичень із інших (не російської) чужих мов. Тут можна навіть установити таке русифікаційне „правило": в українській мові можуть бути тільки ті чужі (західно-европейські) слова, які є в російській. У передмові до недавно перевиданого Грінченкового словника читаємо таке: „Словник" „збагатився" (лапки „бригади" авторів, а мова тут про доповнення цього словника за редакцією С. Єфремова й А. Ніковського), наприклад, . . . такими словами, як абстинент . . . абстиненція . . . асекураційний . . . алярм" (стор. IV). Цих слів нема в російській

мові — отже, не повинно був і в українській! І це автори (М. Рильський у їхньому гурті) назвали „націоналістичними настановами"! А крім того, чужомовні слова можуть бути переважно в такій формі, в якій їх засвоїла російська мова: „отель" — не „готель", „госпіталь" — не „шпиталь", „синтаксис" — не „синтакса".

Таке саме „правило" і в царині неологізмів: неологізми можна творити тільки в тих випадках, коли вони є в російській мові, а як російська мова вживає чужомовних слів, то їх і українська повинна автоматично приймати. Згадаймо приклади, що їх навів у своїй статті О. Ільченко: „відсоток", „книгарня"... Можна б іще додати багато таких слів: „приросток", „наросток", „риска", „розділка" і інші українські граматичні терміни-новотвори, що їх тепер викинуто тільки під тим приводом, що російська мова вживає чужомовних термінів („префікс", „суфікс" тощо). А крім того, українська мова може творити свій новотвір тільки в тому разі, як російський новотвір якимись елементами неприйнятний для української системи словотвору. Напр., спочатку вживали „автосамосвал", а потім стали вживати „автосамоскид", бо в українській мові нема „свал(ивать)". Зате „вертолет" (гелікоптер) залишився в такій формі й для української мови, тільки фонетично українізували: „вертоліт" (а міг би бути, припустім, „вертолітак", як і „водолітак" замість „гідроплан").

Неможливість вільних запозик та новотворів страшенно зв'язує розвиток української літературної мови, бо це той складник, що в ньому найвиразніше виявляється історичне зростання мови. Це щось таке, як камбій у стовбурі дерева, що його клітини діляться, збільшуючи товщину стовбура. Це збіднює українську мову і тримає її в болючій залежності від російської примушуючи її часом наслідувати незграбну церковнослов'янщину, що продукує навіть для села такі потвори, як „стогометание", — складання сіна в стоги, і „стогометатель", що його в російсько-українському слівнику за редакцією М. Калиновича перекладено словом „стогоклад". Я пригадую, як один наш селянин, що побував у червоній армії, ніяк не міг вимовити накинутого йому там слова „углежжение".

А життя ж вимагає, зокрема великий нашими часами розвиток науки й техніки, і запозик, і новотворів. От почали випускати роблених супутників, стріляти до Місяця, — і вже виникають слова „обліт", „виток орбіти", „датчик" (це, як бачимо, російське своїм наростком -чик слово). Спочатку вживали російського вислову „супутник прилунився", а тепер — „примісячився"...

Це, як бачимо, таки сумне становище, сумне воно й тим, що фактично завертає розвиток нашої мови назад під „опіку" мови-імперіялістки, з-під якої вона вирвалась була в 20-их роках. На жаль, наша еміграція, та ще й краща, живіша її частина, та, що стежить за культурним життям України, через „мовну несвідомість" легко переймає саме оті русифікаційні явища, підхоплює протиукраїнські тенденції. Так, О. Сацюк надрукував у журналі „Пороги" (ч. 3, за 1955 р.) статтю, в якій узяв під оборону сучасний офіційний „радянський" правопис. Пізніше, уже в 1959 р. він виступив у ньюйоркському „Прометеї" проти вживання літери Ґ. Але особливо швидко поширюється в еміграційних текстах оте „болюче" закінчення -У, -Ю („брату", „вчителю"). Василь І. Гришко написав і видав брошуру під загаловком „Хто з ким і проти кого? Відповідь Юрію Смоличу" (замість „Юрієві Смоличу" або й „Смоличеві"). У нього ж знаходимо часто вживаний орудний дієвої особи (жахлива конструкція „евакувався — ? — я німцями"). У нього ж „зраджують Україні", а не „Україну", „вчаться чомусь", а не „чогось". Він же пише „згідно виступу", а не „згідно з виступом", він же вживає слова „гадати" в розумінні „ворожити". Йосип Гірняк надрукував у „Свободі" листа „Гнату Юрі" (замість „Гнатові Юрі"). Один молодий поет подарував

свою збірку поезій, написавши на ній „Григорію Костюку", замість, щоб написати „Григоріеві Костюкові". Недавно я почув на зборах „угаверівців", як голова давав слово „пану" (не „панові"). Націоналістична студентська організація зветься й досі по-російському „Заревом" (це, правда, спадщина ще невідрусифікованих „старих еміґрантів"). Відомий наш діяч Павло Зайцев, що взагалі пише доброю мовою, теж не встерігся і в своїх спогадах про В. Винниченка написав „комісія по створенню . . . університетів", „кухарка" („куховарка"). У газ. „Вперед" надрукували відповідь „С. Зеркалю" (зам. „Зеркалеві"). Пишуть на еміґрації і „Антон" — не „Антін", „Симон" — не „Симін", „слонь" — не „слін", „Дон" — не „Дін" тощо.

Не буду тут згадувати загального мовно-правописного безладдя, що панує в наших еміґраційних виданнях: це не входить у мою тему. Але не можу не згадати того, що наші автори, думаючи, що тим вони завдають особливої зневаги більшовикам, засмічують нашу мову такими росіянізмами, як „совєт", „большевик", „колхоз", навіть „спутнік", навіть „рубль" (хоч на тих грошових знаках є українське слово „карбованець"). Українська мова має свої власні засоби, якими можна цього ворога зневажити! Наприклад, досить взяти слово „радянський" в іронічні лапки, як ця зневага буде висловлена, бо вони означатимуть, що насправді там ніяких „рад" як органів народної влади немає, а є тільки диктатура . . . Не можу не зіставити двох курйозів — звідти і звідси. Якщо там М. Бажан з осудом згадав примусово-русифікаційний курйозну фразу „комсомольська молодь закалялась у боротьбі", то не інакше треба поставитися і до „вільно вибраного" в „Свободі" Невже ми маємо забути морди невинних осіб на Сибірі?" Невже українське „вбивство" гірше за оті „морди"?! Люди забувають про те, що в цій формі морд- асоціюється з прикрим вульгаризмом „морда".

І наостанку хочеться запитати: яка ж мова краща — та, що там, чи та, що тут?

Відповідаю, не вагаючись: там, попри всі оті русифікаційні втручання, безмірно краща, але й не така добра, щоб її можна було приймати беззастережно. На превеликий жаль, наші еміґраційні автори беруть звідти не те, що треба брати . . .[1]

[1]) Згадуючи еміґрантську мову, я маю на увазі щиро-українські, а не такі видання, як Косачів журнал „За синім океаном", що автоматично переносить усі елементи русифікації — в правописі і в мові.

Різниця між індивідуальністю та особовістю є різницею між собою поверховно і собою глибинно, між тим чим людина нам видається, і тим, чим вона насправді є в своїй найглибшій суті. Мати індивідуальність — можливо й для неодушевленої істоти, але особовости не може мати істота нижча від людини. Індивідуальністю людина відокремлюється від іншої людини, але особовістю вона стає одною з них і відокремлюється від усякої іншої істоти.

Коли читаємо твори великого поета, то ми відчуваємо, що маємо до діла з великою особовістю, але його індивідуальнісіть цілковито затемнюється.

Щодо мови, якої вживає такий поет, то вона є наставлена передавати почуття. Поет інстинктом уникає вживання „наукових" слів, але він свідомий, що якби він вживав їх, то вони деренчали б у його поезії як фальшива нота в музиці.

Е. Голмс

Матеріяли до „Словника української літератури“

Під цим заголовком будемо надалі поміщувати невідомі або маловідомі матеріяли про різних авторів, які нам надсилають до „Словника української літератури“, але які для „Словника“ заобширні і задетальні, тому ми воліємо надрукувати їх у цілості в журналі, щоб вони не пропали, а звідти будемо брати, що буде треба, до „Словника“.

Просимо всіх, що посідають подібні матеріяли, надсилати нам, опрацьовані або й неопрацьовані, для публікації в журналі. **Редакція**

Д-р Іван Максимчук / О. СТЕПАН ПЕТРУШЕВИЧ

Отець Степан Петрушевич був сином отця Григорія, гр.-катол. пароха в Нагорцях великих і куликівського декана. Народився 1772 р., висвячений 1798 р., був більше як 50 років парохом у Добрянах (з прилученою дочерною Церквою у Добрівлянах), стрийського повіту, стрийським деканом, крилошанином львівської митрополичої капітули і шкільним інспектором тривіяльних (народних) шкіл.

Студіював філософію й теологію на львівському університеті в часах, коли там уже відбувалися виклади в українській мові. Батько його був людиною дуже освіченою та щиро відданою справам віри й Церкви. Син його о. Антін Петрушевич, крилошанин львівської митрополичої консисторії, історик і дослідник галицької старовини та відомий москвофільський діяч, твердив, що його дідо о. Григорій поділив Острозьку Біблію на стихи. Ця Біблія зберігалася у перемиському єпископському архіві, але її доля після закінчення 2-гої світової війни — невідома.

О. Степан Петрушевич мав глибоку освіту і деякий літературний хист, знаний передусім з віршів і драм. Спершу писав по-польськи, як уся наша тодішня інтеліґенція, і його польські твори, особливо вірші, кращі ніж українські, бо польською мовою володів він краще ніж українською й обертався в кругах української інтеліґенції, яка тоді майже поголовно вживала польської мови. Деяке розбудження нашого національного руху після 1830 року (вплив польського повстання т. зв. листопадового 1830/31), не залишилося без впливу на нього, а бачимо це з його писань. Він почав тоді писати українською мовою, чого доказом нариси українських проповідей, які писав друкованою кирилицею, напр., „Слово в день св. Онуфрія“. Цікавився етнографією й фолкльором, збирав народні пісні і повір'я, в рукописі залишив гарну збірку народних приповідок, хотів її видати окремою книжечкою, але не видав. Тільки частину їх надрукував у „Пшиятель Домови“ 1857 року. Серед посмертних паперів була знайдена збірка народних проклонів. З української історії любив особливо добу козацтва, тому залюбки зачитувався в творах польських письменників т. зв. „української школи“. Був довший час прихильником „падуризму“, любив вірші Тимка Падури і вважав його великим поетом. Після „весни народів“ 1848 року змінив свій погляд на цю справу.

До ранніх його творів належить опис подорожі зі Львова до Журавна в р. 1795. Твір написаний прозою, але переплітаний віршами. В ньому домінує легкий гумор. Зберігся тільки уривок. Дехто приписує о. Степанові авторство польського сатиричного твору з 1789 р. п. з. „Львув непознани в р. 1789“. У 1801 році вийшов у Львові його вірш „Вдзєнчносьць Вельможнему і Найпшевелебнейшему Імці Ксендзу Модестові Гриневецкему в дзень Іменін“. В 1835 р. о. Степан видрукував свій вірш п. з. „Жаль Руского Люду за Єго Императорским Величеством Францом I, Цісаром Австрійским, Царом Галицким, 1835 Року м-ця марта усопшим“.

Ахъ! оумеръ, оумеръ Отецъ всѣмъ любимый,
Плачутъ народи, хоть въ рожной породѣ,
Бо всѣ щасливо жили, въ братнѣй згодѣ,
Жалю, нашъ жалю — въ вѣкъ неутолимый.

Сорокъ три лѣта, давъ Му Богъ владѣти,
Въ найбольшой бурѣ, витримавъ статечне,

Подъ Его берломъ жилисьмо безпечне.
Онъ намъ бувъ Отецъ мы Его дѣты.

Такого Царя всѣ намъ заздростили,
И свои Его сыновско кохали,
Въ цѣлѣ Европѣ, каждому бувъ мили,
Всѣ Го Монархы Отцемъ называли.

Ктожъ незаплаче, по таковѣ стратѣ?
При Его Тронѣ, милость, правда стали,
Каждому рѣвно слушность отдавали,
Въ мѣстахъ, селахъ, палацахъ и хатѣ.

Его къ намъ любовъ зъ житіомъ неоустала,
Будучи въ небѣ меже святыхъ лики
Приреклъ просити, Благаго Владики,
Абы щасливость, все знамы мешкали.

Любовъ за любовъ — навзаемъ отдаймо,
Покѣ Богъ сего, позволитъ намъ свѣта,
Францѣшку, Вѣчна память все спѣваймо,
А Фердинанду, любовъ, многая лѣта.

Стеф. Пїетрушевичъ

(Вірш переписаний з усіма помилками в тексті. Особливо багато пунктуаційних помилок.)

У вірші „Піснь родинная", написаному латинкою, о. Степан намагається вже писати живою українською мовою. „Львовянін" з 1941 р. надрукував латинкою з українським текстом його твір, даючи йому наголовок: „Руска пєснь о Смєрці з вєку XVII". В році 1848 вийшла у Львові його „Песнь о марах Сьвєнто-Юрскіх", а в Перемишлі „Ґрозьба орлїка бялєго Сьвєнто-Юрскім марам" і „Одповєдзь Сьвєнто-Юрскіх мар". У початках 30-тих років о. Степан переклав на українську мову „Слово о полку Ігоревї". Іван Франко опублікував у „Записках Наук. Т-ва ім. Т. Шевченка" водевіль о. Степана п. з. „Монж стари, жона млода", кроткохвіля в 1 акцє" і вважав цей водевіль предтечею „Москаля чарівника". Цю думку Франка опрокинув академик Михайло Возняк, який після сумлінних досліджень різних джерел доказав, що цей водевіль не є оригінальним твором о. Степана, тільки перерібкою згаданого твору Івана Котляревського. Деякі українські вірші о. Петрушевича друкувались в „Зорі Галицькій", інші залишилися у рукописах. У посмертній теці знайдено „Ліст Мошка Янкєля до Тальвоша Ґедвілли...", як теж кілька польських ліричних поезій. Їх тема: любов, природа, життєва мудрість, ідилія сільського життя. Тут замітні впливи класичної римської поезії, Ф. Шіллера та польських романтиків. О. Степан мав у своїй великій бібліотеці повні збірки творів Шіллера, Ґете та інших німецьких класиків і багато історичних творів німецькою мовою, між іншими „Історію семилітньої війни", „Життя Йосифа II-го та історія його панування", „Лікарський довідник", що вийшли друком у XVIII і на початку XIX сторіччя. Частину цієї бібліотеки довгі літа зберігав його наймолодший син Олександер, урядовець стрийського магістрату, після смерти якого, в 1903 році, вона була передана бібліотеці Наук. Т-ва ім. Т. Шевченка у Львові. Наголовки згаданих віршів такі: „Пастушек здрадзони", „До яблоні", „Став міклашовскі", „До Марині", „Марносць над марносцямі і вшистко марносць", „Обрут свята", „Ґоломб і врубель", „Коханец млодих елєгантек" „До Пана Казінєго", „До львовскіх пенкносці на вйосне 1806 р.", „Вейске жицє", „Тенскніца за спокойносцьов, „До Дориди в маю", „Урочистосць обжинек". По-українськи о. Петрушевич пробував писати теж байки. Ось зразок одної з них п. з. „Мурашок і муха":

Мурашокъ и Муха.

Муха здибала мурашка въ роботѣ.
„Якъ ты працюешъ неборачко впотѣ!
Чому я волна, роботы не знаю,
Де менѣ любо, тамъ собѣ сѣдаю,
Въ церквѣ, костелѣ, всюды буваю.
Часомъ цареви на носѣ сѣдаю.
Нѣхто ми нѣчо за тое не смѣе сказати.
Якужъ ты можешъ вполю роскошъ мати?"
„Твоей роскоши не заздрощу тобѣ,
Я цѣле лѣто ношу ѣдло собѣ
На зиму, абымъ спокойне си жила
Вѣ теплѣ хатинѣ, котрумъ си зробила.
Я такъ не хочу, якъ ты дармо лѣтаешь,
А прійде зима, та нѣчо немаешъ.

Вмене достатокъ есть рожного ѣдла,
Бо я не хочу бути, якъ ты, пѣдла.
Якъ позимнѣе, ѣсти нѣцъ немаешъ,
Самамъ видѣла — на гною сѣдаешъ,
А морозъ стисне, ты далѣ до шпары,

Ажъ тя слонѣчко роспаритъ на яры,
Отъ нехвалися, жесь така лѣнусѣ."

Такъ то мурашокъ мовивь правду мусѣ.
Не потребася лѣнивствомъ хвалиты,
Подлугъ сыл своихъ найлудше робити.

Записки його п. з. „Релігія і Модлітва" вказують на глибоку релігійність автора. Хоч щиро відданий своєму обрядові і християнській релігії, застановлявся теж над іншими релігіями та старався зглибити істоту релігії взагалі.

У бібліотеці „Народного Дому" у Львові був до 2-гої світової війни відділ під назвою „Музей о. Прелата Антона Петрушевича". Там зберігався рукописний молитвослов о. Степана Петрушевича та його олійний портрет, що довгі роки зберігався в домі його наймолодшого сина, вище згаданого Олександра в Стрию. О. Степан залишив теж родовід Петрушевичів, який починається від його діда о. Миколи, гр. кат. пароха в Цетулі, перемиського циркулу, яворівського повіту.

О. Степан був одружений з Марією нар. Кайзер, дочкою львівських горожан, з якою мав 16-теро дітей. Тільки десятеро з них дожили до старшого віку. (Їй присвячений, мабуть, вище згаданий вірш п. з. „До Марині"). Дружина його похоронена разом з померлими малолітніми дітьми на цвинтарі біля Церкви в Добрянах, стрийського повіту. На її могилі був до часу вибуху 2-ої світової війни нагробник у формі кам'яного обеліска, високого на 2 м., на якому були викуті в камені її ім'я та прізвище і теж імена малолітніх дітей.

О. Степан Петрушевич помер у глибокій старості, на 87 році життя, в 1859 році в Бережниці королівській, жидачівського повіту, в домі свого зятя о. Сеника. Похоронений у гробниці Сеників.

На мовні теми

І. Івасиків / ПРОШУ О СЛОВО!

„Ест модус ін ребус", — мовили старі латиняни. Воно не значить дослівно, що є „мода на ребуси", хоч в дійсності воно так і є. Все в нашому житті є ребусом, кожний з нас зокрема розв'язує їх по-своєму, щоб у кінцевому висліді переконатися у своїй помилковості... Еррare гуманум ест. Але я буду говорити про щось інше... Заінтригувала мене стаття „На мовні теми", Б. Р. в „Києві" ч. 3. за 1959 (травень-червень), усього на півтретя сторінки, але написана приступно й симпатично (по-моєму)... Такі статті на мовні, граматично-лексикологічні теми не гріх би й частіше почитати, якби автори статтів не багли зразу пнятися на котурни авторитетности та приміти аподиктично з високого Синаю. А то треба більш подружньому, „поучительно", так би мовити, трохи популярніше...

Граматика — цариця мови і по старій традиції трохи автократка... Може й не сама вона, сірома, винувата, а її служителі, що Ясна Пані Граматика така непопулярна й непочитна. Пригадую, як то во врем'я оно граматику вважали за найскучнішу з наук, через її автократичний формалізм. А чия була в тому вина? „Ест модус ін ребус"! Але я ще і не про те хотів говорити, а про щось інше...

Як то дивно складається, що народна маса творить власну мову для практичної потреби й уподоби, а вчені повчають ту масу, як треба правильно тією мовою орудувати. Скоро так є, значить, так воно і мусить бути. Спори за чистоту рідної мови річ похвальна, тільки щоб не через силу, щоб була з водою й дитину не вихлюпнути...

У кожній мові мусять бути й позичені слова і вони становлять частину багатства даної мови. Вони помагають повніше і гладше виявляти думковий образ. Властиво, не слід би говорити про слова „позичені", а радше слова „анектовані", присвоєні. Цілий культурний процес людства спирається на

взаємних впливах сумежних народів безпосередно чи посередно. Якби нам довелося викидати всі перейняті слова чужого виводу, то як виглядала б наша мова? .. Треба б викинути велику кількість слів, які вже добре в нашій мові задомашнились і добру службу роблять. Надмірний пуризм і ортодоксальність можуть принести шкоду. З легкої руки викидаються з нашої мови архаїзми і пригожі льокалізми, а на їх місце водять новоковані слова. У бойківській верховині Скільщини, пригадую, уживали старі слова: Токма, токмитися, пеня, сночі, літись, літішнього року й інші ... „Ой на діда впала біда та виплакав очі, та за тими грейцарями, що дав бабі **сночі ...**" „Душко моя солоденька, чічко криштальова ..." (коломийки). Кожне слово має свій питоменний відтінок, свій посмак, а замісні слова мають свої нюанси. У доборі відповідних слів міститься майстерність вислову. На Бойківщині було поширене вираження „скузуватися" (вибачатися, оправдуватися). Деінде стрічався з із словом „обуза"). Я був певний, що це самородні слова, бо то було давно, около пів сотні років тому. Та показалося, що „ікскюз" і „ебюс" англійські слова, латинського походження.

А ще муляє мене інше, і то основне питання: Воліти нам чи волити? Так мені видиться, що давніше говорили в нас: Волю, волиш, волимо ... Ще недавно, у гостях, господиня (без вищої освіти) поклала на стіл, між іншим, тертий хрін і муштарду і сказала: Прошу! Що хто волить. Тепер же засадничо стрічаюся у друкованій мові з формою: Волію, волієш, воліємо, воліли. Голоскевич знає тільки форму „воліти". Те саме подає й Подвезько (Українсько-англійський словник). В одному словнику подибав я рівнорядні форми: воліти-волити. Признаюся, що форма „воліти" діє на мене пригноблююче. Рад би я знати, в якій формі була винесена постанова козацької ради в Переяславі 18-го січня 1654: Волимо під царя руського, православного чи: Воліємо під царя руського, православного? ..

Якесь узасаднення для форми воліти-волити — пробував знайти в граматичному підручнику, в ділянці словотворення (морфології). Дійшов до висновку, що дієслова відіменникові і відприкметникові можуть відмінятися за першою або другою відміною. В першому випадку набирають значення пасивности, в другому активности. На тій основі зробив собі для унаглядднення невелике зіставлення:

Відміна: 1.	2.	Згідно з відміною першою:	Згідно з відміною другою:
Дим ..... /	/	Димом **здимів** пан голодний, а Іван озвався ... (Руд.)	**Надимили,** що і світу не видно
Вітер ..... /	/	Скеля **вітріє**	**Вітрити** постіль, одяг
Дуб ..... /	/	**Дубіти** від морозу	**Дубити** кожі (мочити кожі в екстракті дубової кори)
День ..... /	—	На сході **дніє**	——
Дно ..... —	/	——	Боднар **днить бочку** (вставляє дно)
Туман .... /	/	**Туманіти**	**Туманити**
Коса ..... —	/	——	Та най тота чайка **косить,** що на бакир шапку носить
Віл ..... /	—	Ставати волом?	——
Воля ..... —	/	——	**Вволи** мені волю, дай мені долю
Неволя .. —	/	——	Москва **неволить** Україну
Сваволя . —	/	——	**Сваволя** як діти
Дик ..... /	—	**Дичіти:** сад свійська тварина	——

Зелений . /	/ Із злости аж **позеленів**	Не вернеться весна до тебе садок тобі **позеленить**
Червоний /	/ Біле личко **червоніє**	Сонце хвилю **червонить**
Добрий .. /	— Свекруха **подобріла**	**Здобрити** землю
В'ялий ... — /	——	Жура **в'ялить**
і т. д.		і т. д.

Розуміється, що все це ніяка догма, я з своїми міркуваннями нікому не набиваюсь, а тим більше, щоб, крий Боже, в суперечку вступати . . . То так собі мимоходом на гадку набиває. Скоро вже такий узус, щоб нам воліти то й воліймо гуртом . . . З щирою пошаною і добрим побажанням: Щоб нам **зволив** щасливий вік дати, а по смерті з Ним у небі царствувати . . .

Огляди й рецензії

Вол. Дорошенко / „ПИТАННЯ ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА"

Поруч із „Працями Наукових Шевченківських Конференцій", що почали виходити від 1955 р. є ще другий орган, присвячений Шевченкознавству п. з. „Питання Шевченкознавства". Покищо маємо 1-ший випуск, що містить 11 статтей та тристорінкову хроніку діяльности Державного Музею Т. Г. Шевченка у Києві.

Ось ці статті: **П. Г. Приходько,** Поетична творчість Шевченка у висвітленні революційно-демократичної і ліберально-буржуазної критики (ст. 3—23), в якій автор коротенько спиняється на оцінці поезій Шевченка російськими революціонерами Буташевичем, Петрашевським і Момбеллі та кирило-методіївцями і на впливі Кобзаря на Марка Вовчка та сучасних їй українських письменників, довше оповідаючи про „гостру боротьбу навколо Шевченка" в кінці 50-тих і на початку 60-тих років, в якій, очевидно, передову наукову думку заступали „революційні демократи" Чернишевський і Добролюбов, а кирило-методіївці Костомаров і Куліш, хоч і підтримували антикріпосницькі тенденції в літературі, проте рівночасно виступали проти ідеології згаданих критиків, поглядам яких присвячує кілька сторінок, мовляв, вони та їхні послідовники, революційні демократи 60. років „широко розкрили істотні сторони поезії Шевченка". Аякже! Переходячи до наступного етапу — „етапу постановки й висвітлення поряд із загальними питаннями Шевченкознавства також ряду спеціяльних питань творчости поета" починаючи з 80. років, П. Приходько, перечисливши „прогресивних" українських письменників, що засвоювали спадщину Кобзаря, і спинившися передусім на поглядах Драгоманова, присвячує чотири сторінки Франкові, а потім, згадавши кількома рядками пізніших українських письменників, що йшли Франковими слідами, переходить до москалів — Плеханова, Горького й Луначарського, приділяючи їм аж дві сторінки, цілковито поминувши важливу працю українських дослідників. Закінчується стаття пеанами на честь комуністичної партії, радянської влади й марксо-ленінської методології, якою користується радянське Шевченкознавство.

Але на його осягах тов. Приходько чомусь не спиняється. Стаття має газетний характер і до наукового видання зовсім не надається.

За нею йде розвідка **Е. П. Кирилюка,** Творчість Шевченка — художника періоду „трьох літ" (ст. 24—52), яка ввійшла в згадану дальше монографію автора про життя і творчість Шевченка. Кирилюк доводить, що в період „трьох літ" Шевченко „завершив свою художню освіту, остаточно розірвав з принципами реакційного академізму, став на шлях реалістичного відображення дійсности, живої

правди з позицій революціонера-демократа".

Далі **Г. П. Матвієць** говорить про „Естетичні погляди Шевченка" (ст. 53—73), доводячи, що його думки про мистецтво збагатили домарксову матеріялістичну естетику, але, розуміється, завдяки впливові на нього „передової російської суспільної думки".

Стаття **А. І. Костенка** „Мемуари як джерело вивчення життя і творчости Шевченка" (ст. 75-100), ввійшла до впорядкованої ним і згаданої нижче збірки „Спогади про Шевченка".

Л. Є. Махновець у статті „Київська Русь у творчості Шевченка" (ст. 101—108) розглядає теми й мотиви Шевченкової творчости — малярської, поетичної й повістевої — „успадковані від історії Київської Руси, від староруської матеріяльної й духової культури".

Шевченко, як знаємо, негативно оцінював староукраїнських князів — Святослава й Володимира, але автор намагається виправдати Кобзаря, що не розумів їхньої „прогресивної ролі". Але Махновець згадує лише про Шевченкове ставлення до Володимира, замовчуючи його слова про Святослава, як про „п'яного варяга розбійника, який любувався на свою ватагу, що своїми розбишацькими човнами пінила святий Дніпро" (Щоденник, 7. IX. 1857).

Шевченкові думки про деспотів — князів і царів — тепер у Совєтах анахронічні. Большевики дивляться на останніх цілком інакше як колись, не як на поработителів, а як на будівничих Руської Держави, а що староукраїнську князівську державу вважають за свою власну, за початкову добу московської держави, то, розуміється, й погляди на її володарів, як попередників московських царів та імператорів, і оцінка їх діяльности змінилася до непізнання. Роля їх і панування називаються тепер прогресивними. Достосовуючися до прийнятих тепер у московсько-совєтській літературі цих оцінок, українські автори теж виступають із гльорифікацією давніх князів, але князів, а не гетьманів, бо тільки князів московська історіографія регабілітувала як попередників пізніших своїх володарів. З гетьманів регабілітовано в останніх роках лише одного Б. Хмельницького.

Г. П. Паламарчук у статті „Матеріяли до біографії Шевченка за листами Броніслава Залєського" (ст. 109—123) використовує ті відомості про Шевченка, які подають листи Залєського до Шевченка. На їх підставі автор висвітлює ряд нових сторінок Шевченкової біографії. І в цьому безперечна вартість його статті.

К. П. Дорошенко в статті „Словник мови Шевченка" (ст. 124—129) подає зразок словаря Шевченкової мови, що його укладають наукові працівники Інституту мовознавства при київській Академії Наук за участю співробітників Шевченківського Державного Музею.

Словник цей матиме два томи й подаватиме за азбукою спис слів, що є в основному тексті і варіянтах творів поета. Для ілюстрації, як виглядатиме словник, автор подає уривок його від слова „Кабан" включно до „Кат".

Відомий Шевченкознавець **М. М. Новицький,** що досі був проскрибований, у статті „Нова праця про Шевченка" (ст. 130-134) піддає нищівній критиці книгу популярного совєтського Шевченкознавця І. І. Пільгука „Т. Г. Шевченко — основоположник нової української літератури", вид. „Радянська Школа", Київ, 1954.

Пільгук — це типовий совєтський „учений" що користуючись панською ласкою, друкує одна за одною різні праці на Шевченківські теми, очевидно, в дусі партійних настанов, які вражають малою обізнаністю в справах Шевченкової біографії і творчости.

Вказуючи на плодючість пана Пільгука, Новицький ступінь за ступнем просто розторощує всі його писання, виказуючи помилковість подаваних автором відомостей.

В. Х. Косян у статті „У форті Шевченка" (ст. 135—140) знайомить нас із теперішнім станом Новопетров-

ської фортеці, де свого часу карався Шевченко. Тепер ця кріпость, перейменована на Форт Шевченка, стала містом, в якому є парк імені поета, а в парку пам'ятник йому й музей.

Про „Музей Т. Г. Шевченка в Канаді" інформує **К. П. Дорошенко** (ст. 141—145). Мова про музей у м. Палермо, заснований у 1952 р., в рік по відкритті пам'ятника Шевченкові, що його прислав канадійським совєтофілам „український радянський народ", себто большевицький уряд.

Далі маємо „Матеріяли до бібліографії Шевченкіяни за роки великої вітчизняної війни" **Ф. К. Сарани** (ст. 146—171), в якій подано бібліографію видань Шевченкових творів і писань про Шевченка за час від 22. червня 1941 р. по вересень 1945 р. Бібліографа зацікавлять подані тут відомості про Шевченкові поезії з „вмонтованими текстами з творів українських радянських поетів" — Бажана, Малишка, Первомайського, Рильського й Сосюри, — що їх видавав Центральний Комітет КП(б)У в роках війни для поширювання на окупованих німцями теренах України. Для конспірації як місце видання подавано Київ, хоч книжки друкувалися у Москві, а навіть подавалася фальшива дата (р. 1940 замість 1943).

Закінчується випуск, як я вже згадував, хронікою „У Державному Музеї Т. Г. Шевченка АН УРСР" (ст. 172—174), що її склав **В. О. Савченко.**

Вол. Дорошенко / СПОГАДИ ПРО ШЕВЧЕНКА

Скільки часу треба було чекати, щоб появилися згадані вище збірники! На переломі 20—30 років почали були видавати окремими брошурами спогади про Шевченка, але окупант не дав довести до кінця цю серію. Вийшло кілька книжечок (Спогади П. Куліша, П. Мартоса й ін.). А про важливість спогадів для вивчення життя й діяльности якого будь діяча нема що й розводитися. Але така збірка повинна бути по змозі повна й складена об'єктивно, без жадної тенденції й містити тільки те, що торкається безпосередньо даної особи.

Відзначаючи згадані два збірники й тішачися з їх появи, не можна проте не відмітити, що вони, на жаль, не в повній мірі достосувалися до цих вимог. Обидві вони пропускають спогади немилих режимові людей, або роблять в їхніх спогадах купюри, а натомість містять чимало зайвого матеріялу, або зовсім дріб'язкового, що не має особливого значення для біографії Шевченка, або й притягають, сказати б, за волосся.

Між собою ці збірники різняться тим, що „Спогади", упорядковані А. Костенком, подані більш-менш у цілості, або в суцільних уривках, а зате „Біографія" складена з більших чи менших уривків із спогадів тих чи інших осіб про Шевченка, впорядкованих за періодами його життя, при чому впорядники містять не раз тільки пару рядків, які іноді можна було б і цілком поминути без шкоди для речі.

Ось розділи „Біографії": Дитинство, У Петербурзі, Перша подорож на Україну, Повернення в Петербург, Друга подорож на Україну, Арешт і заслання, Участь в Аральській експедиції, В Новопетровській кріпості, Повернення з заслання, Серед друзів у Петербурзі, Поїздка на Україну, Останні роки життя, Смерть і похорон.

Крім спогадів, присвячених Шевченкові безпосередньо, в обох збірниках маємо уривки про нього із щоденників або спогадів про інших людей, або з листування. І це, розуміється, в порядку. Але зовсім зайвим було містити документи, яким не місце в подібних збірниках, як ось лист Т-ва сприяння Художникам („Спогади", ст. 88), або рецензії на Шевченкові твори, як це роблять упорядники

---

1. **Спогади про Шевченка.** [Упорядкування, вступна стаття та коментарі А. І. Костенка]. Державне Видавництво Художньої Літератури, Київ, 1958, 657 стор. ілюстр. [Тираж 10.000].

2. **Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників.** Видавництво Академії Наук УРСР, Київ, 1958, 436 стор., ілюстр. [Тираж 25,000].

обох збірників і то з явною тенденцією, містячи любих режимові авторів, а пропускаючи немилих, напр., українських авторів, як от напр. Куліша, а то й російських, напр., А. Ґріґорьєва. Зате Добролюбов і Чернишевський не поминені. Очевидно, ворожих рецензій Белінського тут не знайдемо. Зате йому приписано непідписану прихильну рецензію „Отечественних Записок", яку ніби то він написав.

Так само зайво було давати вірш А. Чужбинського, присвячений Шевченкові („Спогади", ст. 96), бо до біографії його цей вірш не дає нічого, хіба свідчить про пієтизм автора до Кобзаря. Але ж тоді годилося б дати й вірші Ол. Псьолівни та Юрія Андрузького.

Присвячені Шевченкові вірші варто опублікувати, але в окремих збірникам. Свого часу, ще перед 1-шою Світовою війною й появилися були два такі збірники: один на Наддніпрянщині, а другий у Галичині. Відтоді присвячених Шевченкові віршів наплодилося що не міра. Більшість із них звичайна січка, але були й гарні і вибір таких поезій варто було б видати з нагоди століття Шевченкової смерти.

Але в підсовєтській Україні такий збірник не може бути повний, бо поезіям, напр., Б. Лепкого чи інших нелюбих большевикам поетів у ньому не буде місця, хоч би й які вони були гарні.

Треба сказати, що в „Біографії" подано значно більше спогадів, ніж у збірнику Костенка. Костенко, напр., поминув спогади Мартоса, Кропивиної й інших, а Біографія їх наводить. Тільки даремно упорядники Біографії подали зі спогадів Мартоса байку про портрет генерала, що його Шевченко нібито обернув на вивіску до цирульні. Але в Біографії пропущено спогади Куліша про Костомарова, що були опубліковані в журналі „Новь" 1885 р., в яких він згадує й про Шевченка. З „Історичного оповідання", поміщеного в збірці „Хуторна Поезія", випущено той уступ, де Куліш згадує, як Шевченко висміював кацапів. Куліш, як знаємо, взагалі не в ласках у большевиків, тому в обох збірниках пропущено й його відзив про Шевченка в листі до В. В. Тарновського: „Великий він поет, во-істину! Це в нас найбільший поет на всій Слов'янщині, а ціну йому зложать тільки тоді, як вийде все наяв, що він понаписував". Годилося б помістити й уривок із його листа до Шевченка, де він ставляє Кобзаря вище за Пушкіна. Але щедрі на подібні виписки з листів інших авторів, упорядники тенденційно поминули згадані Кулішеві вислови. Він же ж „ідеолог українського націоналізму", як атестує його Костенко (ст. 638), або „український письменник буржуазно-націоналістичного напрямку" („Біографія", ст. 383). Про інших, напр., Костомарова тощо цього епітету нема, а при росіянах узагалі нема лайливих атестацій, хоч би й які були вони неблагонадьожні з погляду комуністичної ідеології.

Не на місці в спогадах численні виписки з праць про Шевченка, як от з нарису В. Маслова, з Чалого, Ол. Конського тощо, але остаточно само по собі це не така вже хиба, хіба що зайво збільшує розмір видання.

В обох збірниках маємо й спогади про похорон Шевченка в Петербурзі й на Україні, а „Біографія" закінчується розділом, „Вічно живий в пам'яті народній", де поміщено відповідні згадки з літератури від року 1861 до 1-ої Світової війни.

Обидва збірники прикрашені потретами Шевченка, його друзів і знайомих та різними ілюстраціями, з малими вийнятками на окремих вставних листках. Найбільше ілюстрацій є в „Біографії". В збірнику Костенка бракує багатьох портретів, що їм належалося б там бути: як ось напр. В. Білозерського, К. Брюлова, В. Жуковського, Костомарова, Рєпніної, Суханова-Подколзина, Анастасії й Федора Толстих, Ол. Чужбинського й К. Юнґе. Зате є аж дві групи російських письменників, що без них видання сміло могло б обійтися.

В „Біографії" маємо далеко більше портретів, між ними й кирилометодіївців із Костомаровом і Кулішем. Але, розуміється, слід було дати й окремі портрети цих визначних наших письменників, що так близько були пов'язані з Шевченком, ближче, ніж інші, особливо російські.

Обидва збірники відкриваються передмовами, в яких з'ясовується їх характер і зміст, а „Спогади" містять ще й окрему статтю Костенка „Т. Г. Шевчен-

ко в оцінці сучасників" (ст. 5—28), в якій він — спиняючися на важливості спогадів про поета, характеризує на їх підставі фізичну й духову постать Шевченка.

Закінчуються Збірники коментарями й показниками імен.

„Біографія" крім того містить цінну літературу предмету, досить простору (ст. 418—424), та все ж таки з чималими пропусками, зокрема писань, що появилися були на Західній Україні.

Вкінці відмічу, що всі чужомовні матеріяли оригінальних текстів подані в українських перекладах, крім Шевченкової автобіографії, писаної, як відомо, по-російськи. Натомість „Біографія" всі російські тексти дає в оригіналах.

Але поза зазначеними — вільними, чи невільними — хибами, обидва збірники заслуговують на увагу і читачів і дослідників, з огляду на матеріяли, що їх нелегко призбирати, не тільки за межами СССР, але і в самому Союзі.

Є. П. Кирилюк. Т. Г. Шевченко. Життя і творчість. Державне Видавництво Художньої Літератури. Київ, 1959, 672 стор., ілюстр.

Як низько впала українська наука, зокрема Шевченкознавство, під берлом червоної московської диктатури, яскраво свідчить згадана вище монографія проф. Євгена, чи то обов'язково „Євгенія Прохоровича", Кирилюка.

Велика книга, майже на 700 сторін друку, здавалося б, мусіла б уже з огляду на свої розміри дати як не самостійну, перейняту оригінальним підходом і думками працю, то в усякому разі звичайний підсумок дотеперішнім працям і дослідам на полі Шевченкознавства, але ж яка вона в дійсності вбога. Можна сказати без перебільшення, що „гора зродила мишу" А Кирилюк заповідався був свого часу на солідного й об'єктивного вченого. Але московська рація не дозволяє на безсторонній дослід, на шукання правди, а вимагає цю правду викривлювати.

І в результаті — не викриття правди, а старанне підтасування фактів у догоду згори накиненій тенденції. А замість живого викладу — суха схематична, сіра мертвотна праця.

Складається книга з чотирьох розділів: Життя і творчість Шевченка 1. раннього періоду, 2. 1843—1847 рр., 3. 1847—1857 рр. і 4. після заслання.

Основною хибою Кирилюкової монографії є помішання опису життя Шевченка з міркуваннями автора про його поетичну і малярську творчість, продиктованими настановами ЦК КП(б)У.

Часто-густо ці міркування заслонюють перед читачем життя великого Кобзаря, не кажучи вже про те, що в кожному розділі повторяють сказане попереду. Цих повторень не було б, якби автор вилучив розгляд творчости в окрему частину, а біографію подав як цілість без своїх натягнених міркувань, що їх просто годі читати без напруги. Але ціль автора — не поставити перед очі читача живий і яскравий образ великого поета-патріота, борця за визволення Рідного Краю з московської неволі, а змалювати трафаретного, на большевицьку мірку допасованого „революціонер-демократа" всеросійського зразка, учня й послідовника „великих російських революціонерів демократів" — Белінського, Герцена, Добролюбова й Чернишевського.

Цією тенденцією перейнята вся книга проф. Кирилюка, який за всяку ціну намагається обернути палкого українського самостійника, пророка Вільної України в рядового російського соціяліста революціонера, що болів лише загальноросійськими болями й бажав скасування кріпацької неволі та заведення в царській імперії комуністичного ладу, не порушуючи її меж.

„Євгеній Прохорович" увесь час на це б'є, невпинно розводячись на тему спільности Шевченкових ідеалів і змагань із ідеалами та змаганнями провісників сучасного московського комунізму. Під цю тенденцію підганяє він і Шевченкове життя й Шевченкові думки, ніде, ні одного разу, **не згадуючи** про Шевченкові антимосковські думки і змагання, так, наче Шевченко нічого на цю тему не говорив і не писав і в цьому напрямі не діяв.

Словом, робить із пророка визволення України, що кликав „повстати, порвати

накинуті москалями кайдани і вражою злою кров'ю волю окропити", якогось совєтського „борця" за комунізм, що не вдавався в жадні сепаратистичні думки, не мріяв про ніяку боротьбу з деспотією Петра І, Катерини, Миколи І-го, а стояв за „навіки нерушиму" злуку України з Московщиною в одній — очевидно російській комуністичній імперії.

А що ж суто-українського хотів Тарас Шевченко, про це Кирилюк сором'язливо мовчить. Очевидно, того, що дозволить Москва, цебто всі матеріяльні й духові сили й ресурси віддавати на вівтар спільного „атечества", а задовольнятися тим, що спаде з його стола, та за це вихваляти його на всі можливості, спотворюючи свою рідну історію й духові надбання в подяку за подавану ним „допомогу" ще з того часу, як його й на світі не було. Очевидно, в парі з цим іде й намагання вилучити великого українця з українського політичного й культурного процесу, відокремити його від треклятих „українських буржуазних націоналістів", що їх провідником він був, далеко-далеко їх випереджуючи.

Ах, які ж це заялозені, брехливі намагання і чого вони врешті варті?

Адже ж досить узяти в руки „Кобзаря" щоб усе це нікчемне плетиво розлетілося в порох! Ні, книга Є. Кирилюка не є ніяким вкладом у Шевченкознавство. Вона не дає ні жадного нового факту, ні жадної свіжої думки, повторяючи давно ще перед появою його книги відоме переливання з пустого в порожнє большевицьких авторів про атеїзм і матеріялізм Шевченка, його ворожість до українських буржуазних націоналістів і любов до Москви та московської культури і т. д. і т. д. — все те, що ми чули вже сотні разів і все схоплене з повітря, з помиченням усього того, що цим твердженням перечить. Словом, ані трохи не причиняється до зрозуміння життя й творчости батька українського новітнього відродження.

Чи маємо судити за це бідолашного автора? Він не міг написати інакше, бо ж, як казав Шевченко: „де нема святої волі, добра не буде там ніколи". В умовах московської окупації не може появитися вірна й об'єктивна праця про її непримиренного ворога.

Що монографія проф. Кирилюка вийшла такою, як вона є, цього треба було згори сподіватися. Досить переглянути показник імен*), поданий при кінці. Там не найдете імен таких дослідників життя і творчости Шевченка, як М. Грушевський, Дм. Дорошенко, С. Єфремов, М. Зеров, Ст. Смаль-Стоцький, Дм. Чижевський та інші.

В сучасних обставинах, які панують на Україні, дослідницька праця на полі українознавства взагалі, а Шевченкознавства зокрема неможлива.

Єдине, що можуть дати там Шевченкознавці, це відгребувати невідомі факти з життя і творчости Шевченка й його сучасників — і все. Найкращий доказ — Кирилюкова монографія.

В. Дорошенко

Олекса Воропай. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Частина І. Українське Видавництво. Мюнхен, 1958 449 ст.

Книга ця частинно повторює недавню працю Степана Килимника „Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні", що вийшла в Вінніпеґу 1955 року, як одна з публікацій Інституту Дослідів Волині. Але О. Воропай накреслив собі іншу мету. Він не обмежився до народних звичаїв, пов'язаних з календарним роком, а дав опис багатьох самостійних звичаїв, розваг, зразків словесної творчости усього народу, — не тільки його селянської верстви. Розкидані по книзі також відомості про шанованих народом святих і свята; поширивши такого роду інформації, автор міг би опрацювати дуже потрібний на еміґрації український „патерик".

Отож зміст книги найрізноманітніший. Читачам це сподобається, сподобається і жива розповідь автора та його наявне намагання дослівно записати слова опитуваних осіб (стор. 23, 137, 150).

Це тільки перший том праці, тому тут немає окремого бібліографічного зве-

*) Хибою цього показника є те, що під Шевченком подано назви його поетичних і малярських творів, про які згадується в тексті, без якогось виразного відокремлення від інших гасел (ст. 664—673). Зараз після згадки про малюнок „Щасливий ловець" іде гасло — Шейковський. Це дуже незручне для читача.

дення, хоч рясні примітки в тексті виявляють сумлінне використання літератури про слов'янський фолкльор. Проте автор не звернув уваги на деякі нові публікації, а серед них на згадану вище книгу С. Килимника та на праці В. Петрова, який дав, між іншими, нове освітлення звичаїв Водохрищ.

Найцінніше в книзі — записи з народних уст. Автор зумів використати добу біженецьких таборів у Німеччині, коли вкупі перебували втікачі з усіх обширів України, й записав багато подробиць від осіб настільки похилого віку, що частина їх напевно не дожила до опублікування їхніх спогадів.

Автор повинен був розкрити у вступі методи своєї праці, зокрема щодо точности записів та дати посильні інформації про опитуваних осіб. Цього немає, але в післямові до другого тому це легко виправити, познайомивши користувачів книги з Свиридом Галушкою, Іваном Глушкою, Тимофієм Зусем та іншими, що своїми розповідями збагатили цю працю.

Захоплений фолкльорним багатством, автор занадто часто виходить поза рямки теми книги, подаючи найрізніші перекази (19, 61), — серед них деякі навіть у кількох варіянтах, як напр. про скарби (396), — численні пояснення про природу й тваринний світ України (235, 245, 250, 255) тощо.

Цікаві записи псевдонародних віршів та малознаних місцевих звичаїв: про те, як дівки-чарівниці святять воду проти Введіння (15), про сорочку, що в ній належить на посів виїжджати, про заходи проти посухи (248) й ін. Доречно цитуються в книзі уривки з рідкісних тепер публікацій з записами давніх розваг, а серед них, — за оповіданням російського письменника М. Помяловського, — „рекреації" Чернігівської духовної семінарії (295). Щоправда, немає підстав зачисляти такого роду розваги до звичаїв народу; не народні, й такі — автор про це знає — інтернаціональні звичаї, як обманювання на першого квітня, що займає чотири сторінки книги.

Описано й багато ігор, включно з грою в карти, згадується про „громади" (54, 57, 444), подається порівняння наших звичаїв із звичаями інших країн (21) та пояснення назов, коли автор переказує народню етимологію (свято Введіння, — коли душа „видить своє тіло") або розкриває значення „полоскозуба" (208).

У другому томі варто б стиснути виклад, зокрема оминати повторювань та виправити деякі, щоправда нечисленні коректорські недогляди (Грубошевський пов., стор. 170). **Іван К-ий**

Савицька, Іванна. Незабудьки; вірші для дітей. Філядельфія — Ню Йорк, 1959, 22 стр., ілюстр.

Іванна Савицька вже не вперше обділює нашу дітвору своїм теплом і любов'ю до всього рідного в своїх збірках казок, оповідань та віршів. В побуті матеріяльного достатку, серед гамору, блиску й переситу в святковий час дитина часто позбавлена того, що приносить з собою Вифлеємська зірка рік-річно на українську землю, того, про що гомонять Великодні дзвони в старих дерев'яних дзвіницях на Україні. І ось появляється одна чи друга книжечка, що приносить з собою вдумливу тишу і сповиту любов'ю згадку про далеку Україну. І. Савицька не тільки письменниця дитячої літератури, вона й методик-педагог. Це виявляється в самій послідовності подачі літературного матеріялу для дітей; взяти б хоч дві її останні книжки: „Золоті дзвіночки" і „Незабудьки". Дитина від чотирьох до шести років, цебто на етапі пробудження її свідомости, знаходить себе в першій книжці, „Золоті дзвіночки". Близький їй казковий світ природи — зайчики, лисички на зелених левадах, в прохолоді гаїв, — чарує дитячу душу, насторожує слух, відкриває зір на щось нежданне, на дива природи і дива життя. Адже кожна дитяча душа, це відкритий келих, готовий приймати коштовне питво, лиш обережно треба сповняти його. Отой многогранний світ дитини з виразно висвітленим поняттям добра, материної ласки, усміху сонячного променя, в якім опинилась дитина у зв'язку з тематикою „Золотих дзвіночків", може служити підґрунтям для сприйняття перших вражень життьової дійсности. Перехід від казкового до дійс-

ного в дитячій психіці непомітний. І ось в „Незабудьках“ є ще декілька віршиків, що йдуть назустріч уяві малих, як „Як я виросту“, „Летить літак“, „Весняна музика“. Обов'язки дитини, дитяча праця, школа („Прощай, літо“, „До праці“, „До школи“), гра та дозвілля в природі („Вакації“, „При ватрі“), це лише частина дійсности, зображеної в віршиках збірки. Головним поняттям дійсности для авторки є все те, що зв'язує нас з Україною, з Її долею, буттям, з Її духовістю. І ось письменниця хоче, щоб та її дійсність стала дійсністю української дитини. Трудне це завдання в наших умовах на чужині. Та мистецькі засоби допомагають їй. Вона неначе хоче відхилити віконце душі дитини і каже їй відітхнути подихом рідних просторів, уже ніким із тих малих читачів не бачених. Авторка вказує дитині на Київ, найкраще місто в світі („Серце України“), на могутній княжий Львів („Наш Львів“), вона розказує дитині про давній різдвяний звичай („Різдвяний спогад“), каже послухати рідних великодніх дзвонів, врочистого „Христос Воскрес“ з народних грудей. В поклоні вічній Правді дітвора схиляється перед могилами тих, що впали в боротьбі („За тих, що впали“). Та не до сліз взивають дітей слова вірша, а до дії, науки й праці в ім'я тих, що передчасно відійшли в боротьбі за Україну. Вірші з релігійними мотивами — молитви, пісні збірні рецитації займають поважне місце в книжці. Молитвою до Богородиці починається збірка. У авторки поняття Правди Божої і Правди України тісно пов'язані. Ці основи української християнської духовости авторка хоче защепити дитині своїм поетичним словом. Релігійна і патріотична тематика, подана дитині щиро, невимушено і свобідно, в легко сприйнятливій формі, може переконливо впливати на дитину.

Вірш Савицької легкий, строфіка сприйнятлива для дитячої пам'яті, тому її вірші пригожі для вивчання напам'ять. Часом проглядають в вірші дидактичні мотиви, які в устах дітей не надто природні (вірш „Тобі, о мамо“), та в більшості ці повчальні мотиви проведені непомітно, природно. Мова віршів назагал добра з деякими західно-українськими особливостями в наголосах і виразах. Важливою справою є оформлення книжки, яке в Іванни Савицької завжди гарне і дбайливе. Ілюстраторка, Олена В. Войтович, здійснила вдалу спробу сполучити в рисуночках, однокольорових синіх, побут дитини з української родини з життям довкілля, в якім вона виростає, а рівночасно подати картини з України — Київ над Дніпром, Карпати з гуцулами і т. п. Ілюстрації та орнамент, це ще один засіб до духового зближення дитини на чужині до Батьківщини. Врешті сама назва „Незабудьки“ вказує на ціль збірки: не дати забути дитині Рідної Землі.

Н. Іщук-Пазуняк

Yar Slavutych: Conversational Ukrainian. Edmonton—Winnipeg, 1959, I—XVI, 1—368 pp.

Підручник української мови для англомовних шкіл, що його зладив Яр Славутич, складається з п'ятдесяти лекцій. Перші дев'ять лекцій присвячені загальним розмовам на побутові теми, далі, починаючи з десятої лекції, кожна має якусь певну тему для розмови й письмових вправ. Автор поклав в основу підручника такі теми, як одяг і взуття, сніданки, обіди й вечері, у ресторані, в директора школи, географія, в крамниці і т. п. Є тут і теми з історії, як Іван Мазепа, Симон Петлюра, географічні та інші.

Кожна лекція починається з діялогу, а радше, кожна тема опрацьована в формі діялогу. З методичного боку це досить цікаво й зручно, бо під час лекції студенти відразу включаються в жваву розмову. Потім подається уривок для „читання“ в формі коротенького спорідненого з діялогом оповідання на ту саму тему. Таким чином діялог служить наче б то підготовним етапом до читання оповідання.

Майже в кожній лекції після оповідання міститься коротенький вірш якогось з українських поетів (Шевченко, Леся Українка, Воробкевич, Сосюра та ін.) або народна пісня чи дума, потім прислів'я й приказки, а вкінці вислови та діоми, найчастіше ті, що трапляються в діялозі чи оповіданні. Далі подаються короткі відомості з граматики, потім домашнє завдан-

ня і словник. В словнику не просто подаються слова, а в граматичному оформленні: іменник з означенням роду подається в однині й множині (назв. відм.), прикметник в родових формах і числах, дієслово в формі дієвідмін — кожне дієслово відміняється, так що студент безперервно знайомиться з формами кожного дієслова док. і недок. виду, що подається в словнику.

В кінці книжки в окремому додатку подано таблицю відмінювання іменників, прикметників, займенників і числівників. Потім ідуть два показники: до граматики і до слів.

Такий зміст книжки, що в цілому справляє враження методично добре опрацьованого підручника, з різноманітним і цікавим матеріялом та з живим викладом цього матеріялу і вмінням подавати його в формі діялогу, що дуже важливе для практичного вивчення мови. Цінне те, що матеріял підручника зв'язаний з Україною, її життям, географією, історією та природними багатствами. Не обминув автор і релігії та народної творчости. Можна сказати, що він майже всебічно охопив життя українського народу, а це дуже потрібне для англомовного студента, який не тільки вивчає українську мову, але й знайомиться одночасно з багатством культури українського народу.

У зверненні „До викладачів", в кінці книжки, автор пише, що підручник цей, тобто його лексика, фразеологія й наголоси побудовані за сучасними нормами української мови. Працюючи над ним, автор опирався на найкращі здобутки українського мовознавства, відкидаючи як російські, так і польські впливи, що в певний час мали місце на українських землях. Завдання автора полягало в тому, щоб дати добрі й тривалі зразки української розмовної мови". Він виконав своє завдання, підручник написаний доброю літературною мовою, бо автор добре володіє українською літературною мовою і літературним наголосом.

Як видно з передмови, автор поставив собі завдання написати підручник української мови для середніх шкіл і каледжів Канади й Америки, маючи на увазі, що книжка може бути придатною й для самоосвіти. В цьому підручникові автор застосував свій досвід і методу викладання української мови в американській військовій школі для вивчення іноземних мов. Ця метода полягає в тому, що студент має здобути основні знання іноземної мови якнайшвидше, принаймні, впродовж одного року. Це не легке завдання, але, автор з ним упорався і на підставі досвіду склав цей підручник, що цілком добре може бути вжитий для навчання української мови в американських і канадійських середніх та вищих школах.

В підручнику ми помітили деякі недогляди, на які мусимо звернути увагу, щоб читач міг виправити, а саме: „Вона мабуть у кишені" (ст. 11) — треба поставити коми перед і після слова „мабуть". Так само: „Мабуть треба випити пива" (ст. 67). „Трудний, -но" (ст. 22—23) — треба: „важкий, -ко". „Клас" (22—23) — треба за правописом: „кляса". „Вона хоче виглядати дуже добре" (ст. 55) — треба: „Вона хоче мати гарний вигляд". „Що є всередині тіла?" (ст. 143, 147) — треба: „Що є в середині тіла?" „Розмова по телефону" (ст. 195) — треба: „Розмова телефоном". „Не дивлячись на те" (ст. 205—206) — треба в цім сенсі тільки: „Не зважаючи на те". „Як би то не було" (ст. 226—228) — це русизм. „Лямпочки" (ст. 268) — це назв. множ. треба: „Лямпочки". „Хвора людина" (ст. 280) — треба: „Хвора людина".

Таких недоглядів знайдеться більше, і їх треба в другому виданні виправити, бо не варто, щоб вони впливали на вутича, що є певним вкладом у справу навчання української мови в англомовних школах.

Проф. П. Ковалів

Бібліографія

Калитовська, Марта. Рими і не-рими. [Збірка поезій], Вид. „На горі", Мюнхен-Париж 1959, 74 стор.

Гай, Марта [та інші]. **Люди підпілля;** збірка нарисів, оповідань і спогадів. Укр. вид. спілка, Лондон 1958. 291 стор.

Гуменна, Докія. Жадоба; оповідання. Нью Йорк, „Слово" 1959, 217 стор.

Смолій, Іван. Зрада; оповідання. В-во Ю. Середяка, Буенос Айрес, 1959, 152 стор.

Рудницький, Яр[ослав]. Бернс і Шевченко. Славістика; Праці Інституту Слов'янознавства УВАН ч. 35. Вінніпеґ 1959. 32 стор.

Рудницький, Яр[ослав]. Тома Білоус, останній народний сопілкар в Канаді. Вінніпеґ, В-во „Бібліотека Піонера" 1960 [1959], 16 стор.

Татомир, Володимир. Юнацтво в обороні рідної землі. Спогади про участь української молоді у визвольних змаганнях 1918—1920 років. Зібрав матеріяли та впорядкував... „Молода Просвіта", Филаделфія, 1960, 164 стор., ілюстр.

Стецюк, Василь. Грецький лексичний фонд в українській мові. Український Технічний Інститут, Нью Йорк, 1958, 12 стор.

Мітла; календар-альманах на 1960 рік. В-во Ю. Середяка, Буенос Айрес, 1959, 128 стор., ілюстр.

Енциклопедія Українознавства. Словникова частина, **зошит 11, том 3,** стор. 805—380. „Зернове господарство" — „Інтонація". НТШ. В-во „Молоде Життя", Мюнхен 1959.

Енциклопедія Українознавства. Словникова частина, **зошит 12, том 3,** стор. 881—960. „Інтразитивні дієслова" — „Кармалюк". НТШ, Париж — Нью Йорк. В-во „Молоде Життя", Мюнхен 1959.

Rudnyćkyj, J. B. and Sokulsky, D. Ukrainica Canadiana 1958. Compiled by... Ukrainian Free Academy of Sciences. Series: Bibliography No. 6. Winnipeg, 1959, 32 pp.

ДО ЦЬОГО ЧИСЛА вкладаємо посвідку кожному, хто в останніх часах вплатив передплату або післяплату. Просимо ці квитки зберігати якийсь час, щоб рахунки між нами були ясні й чисті.

Хто ще не заплатив заборгувань, просимо негайно це зробити, для власного і нашого спокою й задоволення.

„КИЇВ"

ЯКЩО ВАМ ЗАЛЕЖИТЬ НА ТОМУ, щоб „Київ", який кінчає вже десятий рік свого існування, дальше появлявся, то зробіть такі три речі:

1. Заплатіть негайно борг за попередній рік, коли Ви післяплатник.

2. Вишліть якнайскорше передплату за 1960 рік.

3. Придбайте хоч одного передплатника.

А за пожертви на пресовий фонд „Києва" будемо дуже вдячні. Вони нас підтримують матеріяльно й морально.

В-во „Київ"

Запрошуємо всіх наших дотеперішніх передплатників та всіх інших громадян, що ще цікавляться літературою, мистецтвом, наукою — до передплати журналу на 1960 рік.

Йдемо далі!

ПОЧИНАЄМО ОДИНАДЦЯТИЙ РІК, або друге десятиліття, видавання нашого журналу і вітаємо всіх тих передплатників, що йдуть з нами далі. Тим, що з таких чи інших причин відстали від нас, дякуємо за дотеперішню підтримку, бо наш журнал не мав і не має ніякої іншої, крім передплатницької помочі. За нами не стоїть ніяка партія ні група з повною калиткою, бо наш журнал має характер загальноукраїнський, тому тим більше потребуємо підтримки свідомих громадян — любителів літератури, мистецтва й культури.

Закликаємо теж усіх інших наших дотеперішніх супутників, які ще не встигли вислати передплати, маршувати з нами далі — підтримувати розвиток нашої літератури на еміграції і розвиток культури взагалі.

Ми, українська еміграція у вільному світі, маємо великі культурні аспірації, порівнюючись навіть з найкультурнішими народами Европи, але ці аспірації треба підтримати МАТЕРІЯЛЬНО всією громадою. Тому ставайте передплатниками „Києва всі, хто розуміє значення культури в життю народу і хто щиро прагне її високого розвитку. Чекаємо на Вас із тугою.

„К И Ї В"

ШАНОВНІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ.

Ми певні того, що якби Ви хоч трошки схотіли, то кожний з Вас міг би нам придбати БОДАЙ ОДНОГО НОВОГО ПЕРЕДПЛАТНИКА. Це Вам напевно не спричинить багато клопоту, але нам буде величезною допомогою, бо ми не тільки зможемо вдержати журнал, але й зможемо збільшити його об'єм, як подвоїться число передплатників. Ану, спробуйте, на самому початку нової „десятирічки", намовити когось із знайомих або друзів до передплати!

В-во „КИЇВ"

ХТО ХОТІВ БИ зафундувати „Київ" на 1960 рік для Читальні Духовної Семінарії в Римі? Річна передплата $4.25.

— — — — — Витніть і перешліть — — — — —

До Видавництва „Київ"!

Оцим зголошуюся на передплатника журналу „Київ" і висилаю річну передплату $4.00, піврічну $2.00. Журнал висилати на нижче подану адресу:

Підпис (читко): .....

Адреса: .....

.....

.....